

Никола МИНОВ
Филозофски факултет – Скопје
Институт за историја

УБИСТВОТО НА ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ во странскиот печат од мај-јуни 1903 г.*

На Христо Андонов Полјански

Abstract: *In this paper we present and analyze articles from over 100 newspapers worldwide, reporting on the death of the most prominent leader of the Internal Macedonian Revolutionary Organization – Gotse Delchev – in a skirmish with the Ottoman forces near the village of Banitsa. The presented articles were originally published in May and June 1903 in Great Britain, Austria-Hungary, France, Italy, Germany, the Russian Empire, the Netherlands, Sweden, Denmark, Greece, Spain, Switzerland, USA, Australia and New Zealand.*

Key words: *Gotse Delchev, Banitsa, newspapers*

Вовед

Убиството на Гоце Делчев во Баница е една од најпознатите епизоди во историјата на Тајната Македоно-Одринска Революционерна Организација (ТМОРО) и општо во македонското револуционерно движење. Раскажана од неговиот биограф и близок пријател Пеју Јаворов во 1904 година, првата и последна битка на Делчев претставува трагичен епилог во сите негови подоцнежни биографии.¹ Освен био-

* Им благодарам на моите колеги: проф. д-р В. Саракинки, доц. д-р И. Авировиќ Бундалевска и м-р В. Хаџи Пуља, како и на Д. Георгиевски, Ј. Бакер, Е. Јоелсон, С. Зорик-Лунд и О. Соинтула за стручната помош при преводот на дел од објавените весничарски написи.

¹ П. К. Јаворов, *Гоце Дџлчев* (София: Книжарница Олчев, 1904), 94-97; Крум Христов, *Гоце Делчев: [Живот и дејност]* (София: НС ОФ, 1955); Дино Кљосев, *Гоце*

рафиите, за битката кај Баница и убиството на Гоце се напишани и неколку квалитетни научни статии² и куси прилози.³ Сите тие главно се потпираат на спомените на борците што учествувале во Баничката битка (Димо Хаџи Димов,⁴ Михаил Чаков,⁵ Станиш Накев,⁶ Ѓорѓи Радев⁷ и Коце Мутафчиев⁸), на сеќавањата на селани од Баница што при-

Делчев-очерк (София: БКП, 1967), 152-153; Христо Андонов-Полјански, *Гоце Делчев и неговото време* (Скопје: Култура, 1978), 245-254; Mercia MacDermott, *Freedom or Death, The Life and Death of Gotsé Delchev* (London-West Nyack: The Journeyman Press, 1978), 359-363; Димитар Димески, *Гоце Делчев* (Скопје: Студентски збор, 1992), 179-182; и др.

² Методи Петров, „За гибелта на Гоце Делчев“, сб. Осемдесет години Илинденско-Преображенско вџстание, ред. Христо Христов et al. (София: БАН, 1988), 272-277; Димитър Тюлеков, „Убийството в с. Баница, Серско или новото рождение на Гоце Делчев“, *Македонски преглед* 4, София (2003), 29-52, особено делот од 38-48.

³ Христо Христов, „Смъртта на Гоце Делчев“, *Исторически преглед*, XXVII/2, София (1971), 93-95; Манол Пандевски, „Предвостаничката активност на Делчев и неговата погибија“, *Гоцеви денови*, 4/4, Скопје (1978), 12-15.

⁴ John MacDonald, „Deltcheff's Death. Story of a Survivor. Massacre of Macedonian Villagers“, *The Daily News* (London), no. 17 852, 9.06.1903: 5; *Англиският печат за Илинденско-Преображенското вџстание 1903 г.*, съст. Златина Николова (София: Македонски научен институт, 1998), 99-101.

⁵ Мих. Чаковъ, „Последния денъ на Г. Дѣлчевъ (21. Априль 1903 год.)“, *Гоцевъ листъ* (Пловдивъ), III/2, 6.05.1926: 7-8; П. Чернопѣвевъ (написалъ по запискитѣ на М. Чаковъ), „Последнитѣ дни на Гоце“, *Илюстрация Илинденъ*, I/3, София (1927), 11-12; М. Чаковъ, „Последнитѣ часове на Гоце Дѣлчевъ“, *Илюстрация Илинденъ*, V/5(45), София (1933), 2-3; М. Чаковъ, „Прибирането коститѣ на великия революционеръ-апостолъ Гоце Дѣлчевъ“, *Илюстрация Илинденъ*, V/6(46), София (1933), 6; Михаил Чаков, „Сражението при Баница и смъртта на Гоце Делчев“, *Борбите в Македония и Одринско 1878-1912, Спомени*, 2 изд, ред. Константин Пандев и Здравка Нонева (София: Български писател, 1982), 537-547.

⁶ *Гоце Делчев, Спомени, документи, материали*, съст. Л. Панайотов et al. (София: Наука и изкуство, 1978), 185-186. Во спомените Накев признава дека кога бил убиен Делчев, тој не бил во Баница туку надвор од селото, а во битката се вклучил подоцна.

⁷ Г. Баждаровъ, *Горно Броди* (София: печатница П. Глушковъ, 1929), 76-78; *Гоце Делчев III, Во спомените на современниците*, ред. Христо Андонов-Полјански (Скопје: Култура, 1972), 271-278; *Гоце Делчев, Спомени, документи, материали...*, 193-195. Учеството на војводата Радев во битката кај Баница е дискутабилно. Тој навистина бил во Баница непосредно пред битката, а, според неговите спомени, учествувал во борбата од самиот почеток и бил веднаш до Делчев кога овој бил убиен. Меѓутоа, Михаил Чаков тврди дека Радев го напуштил селото вечерта пред битката, без да им јави на соборците (Чаковъ, „Последнитѣ часове“, 3), а Станиш Накев раскажува како го сретнал ранетиот Радев на маргините на Баница, додека останатите борци сѐ уште се обидуваале да го пробијат обрачот во селото (*Гоце Делчев, Спомени, документи, материали...*, 186).

суствувале на трагичниот настан⁹ и делумно на малкуте извештаи на странските дипломатски претставници во Османлиска Македонија.¹⁰ Затоа, долго време, приказите на Баничката битка биле ТМОРО-центрични и секој нов обид да се прераскаже судирот во Баница претставувал повторување на познатите факти и еднострано ги разгледувал настаните. Во 1992 година „истрагата“ за убиството на Гоце конечно се помрднала од мртва точка кога Александар Стојановски ги пронашол и објавил „Турски документи за убиството на Гоце Делчев“. Дотогаш главното отворено прашање за убиството било: „Кој го предаде Делчев?“, а теориите се движеле од: предавство извршено од член на Организацијата, предавство од страна на врховисти, грчки шпион и „еден селанец“, до добро организирано предавство кое вклучувало повеќе личности.¹¹ Меѓутоа, извештаите на официјалните османлиски власти

⁸ М.Л., „Секавања на Гоцевата смрт“, *Нова Македонија* (Скопје), 9.05.1948: 4. Учесството на К. Мутафчиев во Баничката битка не е потврдено од останатите сведоштва, во кои тој воопшто не се споменува.

⁹ Ив. Марков, „Жив сведетел на смъртта на Гоце“, *Пиринско дело* (Благодоевград) 103, 4.05.1973: 4.

¹⁰ *Turkey No. 1 (1904), Further Correspondence Respecting the Affairs of South-Eastern Europe [March-September 1903]* (London: Harrison and sons, 1904), 124; *Британски документи за историјата на Македонија (1901-1904)*, Том VI, ред. А. Трајановски (Скопје: Државен архив на Република Македонија-Македоника литера, 2012), 316-317; *Гоце Делчев IV, Документација, печат, летопис, хронологија, изреки, библиографија*, ред. Х. Андонов-Полјански (Скопје: Култура, 1972), 20-22; *Дипломатска преписка Краљевине Србије*, књ.1 (1. јануара 1902 – 1 јуна 1903), ред. В. Ѓоровић (Београд: Државна штампарија краљевине Југославија, 1933), 705; Симон Дракул, *Македонија меѓу автономизјата и дележот*, *Зборник руска дипломатска документација 1894-1913*, том 2, 1903 (Куманово: Просвета, 1997), 113-114; *Гоце Делчев, Спомени, документи, материали...*, 378-385; Христов, „Смъртта на Гоце Делчев“, 94-95.

¹¹ Јаворов истакнува три можни теории: дека Гоце бил следен од турските власти, дека бил предаден од горнобродскиот учител Андреја (Хрлев) и дека бил предаден од еден селанец од Баница кој имал потурчена сестра (Јаворов, *Гоце Делчев*, 96). Горче Петров се сомнева дека властите го следеле Гоце од Солун (*Спомени на Горче Петров* [Скопје: Научен институт за национална историја на македонскиот народ, 1950], 133-134). Даме Груев го обвинува благајникот од Броди (*Гоце Делчев, Спомени, документи, материали...*, 65). Според Андреј Хрлев, кој и самиот бил под сомнеж дека го предал Гоце, предавството го извршиле двајца врховисти (Исто, 197-200). Францускиот конзул, Стег, добил дојава дека предавникот бил „еден селанец“ (Христов, „Смъртта на Гоце Делчев“, 94-95), а бугарскиот трговски агент во Серес, Јуруков, за предавство го обвинува еден „грчки шпион“ (*Гоце Делчев, Спомени, документи, материали...*, 380-381). Види и: Михајло Миноски, „Прилог кон прашањето за постоење организирано предавство за ликвидирање на Гоце Делчев при неговото загинавање на 4 мај 1903 година во с. Баница“, *Прилози-Contributions* (МАНУ, Одделение за општествени науки) 31/2 (2000), 71-93.

покажуваат дека војската знаела за присуството на комитска чета во Баница, но немала информации дека таа била предводена од Делчев, а предавството за кое што се зборува во дел од документите се однесува на четите, не на самиот Гоце.¹² Со ова се заокружиле сознанијата за битката кај Баница и убиството на Делчев, а подоцнежните обиди за пласирање на „четврта верзија за убиството“ и на „нечуен заговор“ организиран од Јане Сандански, Димо Хаџи Димов и други „пријатели“ на Гоце немаат ниту една допирна точка со научната методологија и не може да се земат предвид при реконструирањето на настаните од 4 мај 1903 година.¹³

Современиците на Делчев се одамна мртви. Спомените на преживеаните од Баница се запишани, објавени и до бескрај анализирани и толкувани. Архивските документи се пронајдени и преведени. Треба ли тогаш повторно да го отвораме прашањето за убиството на Гоце? Можен ли е нов придонес кон темата, без да ризикуваме преповторување и неоригиналност?

Битката кај Баница

На 2 мај 1903 година, на пат од Солун кон Ловчанската корија на планината Али Ботуш, кај што бил закажан конгресот на Серскиот Округ на ТМОРО, Гоце Делчев застанал во селото Баница (Серско).¹⁴

Следниот ден серскиот војвода Ѓорѓи Радев-Бродалијата бил известен дека турската војска му влегла во трагите и дека во Горно Броди биле испратени трупи во потера по серската чета. За да избегне судир со аскерот и да ги поштеди бродските селани од одмазда, Радев се повлекол во Баница.¹⁵

Во исто време и драмската чета на Димитар Гоштанов денувала во горнобродската корија „Леските“, од каде што го набљудувала спокојното движење на војската додека влегувала во Горно Броди. Гледајќи ја спокојноста на аскерот, се успокоиле и комитите. Приквечер Гоштанов и неговите борци биле повикани во Баница за да се сретнат со Делчев и заедно да тргнат на закажаниот конгрес. Два часа пред да осамне,

¹² Турски документи за убиството на Гоце Делчев, ред. А. Стојановски (Скопје: Архив на Македонија, 1992), 18 и passim.

¹³ Васил Станчев, *Четвртата версија за убиството на Гоце Делчев* (Стара Загора: ВМРО „Иван Гарванов“ и Младежко дружество на ВМРО „Гоце Делчев“, 2003).

¹⁴ Димески, *Гоце Делчев*, 179.

¹⁵ Баждаровъ, *Горно Броди*, 76.

на 4 мај, драмската чета влегла во Баница и се сместила во две куќи во долниот крај на селото каде што веќе биле сместени Делчев, Радев, таму затекнатиот Димо Хаџи Димов и борците од серската чета. Верувајќи дека во случај на опасност ќе бидат предупредени од тројцата стражари што биле испратени да вардат надвор од селото, уморните комити заспале. В зори револуционерите биле разбудени од домаќинката на едната куќа и од полјакот Ѓорѓи, кои ги известиле дека османлиската војска го опколила селото.¹⁶

Но како и зошто се нашла војската пред Баница, кога четниците очекувале таа да е во Горно Броди?

Како последица на Солунските атентати (28 април-1 мај), а со цел да се спречат нови бомбашки напади, било засилено османлиското воено присуство од Солун до старата турско-бугарска граница.¹⁷ Речиси истовремено со почетокот на атентатите, турските власти добиле сигурни разузнавачки информации дека во Баница и три други серски села обиколувала една бунтовничка чета. Овие информации веројатно се однесувале на серската чета на Радев, за чиешто преследување, освен локалниот жандармериски одред, биле ангажирани уште два одреди редовна војска.¹⁸ Радев знаел дека војската го следи, но ја очекувал во Горно Броди и затоа се повлекол во Баница. Кога и четниците на Гоштанов го забележале аскерот како се сместува во Броди, Баница навистина се чинела безбедна. Меѓутоа, османлиските воени сили биле известени дека комитите биле во Баница,¹⁹ па, оттука, нивното спокојно движење кон Г. Броди веројатно било само диверзија. Неколку часа пред да осамне, жандармериски одред предводен од поранешниот соученик на Делчев, бимбашијата Хусеин Тефиков и близу 300 војници пешадија и коњица се упатиле кон Баница. В зори селото било сардисано. Стражарите затаиле и не ги предупредиле четите.²⁰

Свесни за турската надмоќ и дека во случај на борба најмногу би настрадало цивилното население, Делчев и останатите четиринаесет борци одлучиле да излезат од Баница.²¹ На крајот од селото, близу до спасоносниот пат кон с. Фраштани и шумата, четниците паднале во за-

¹⁶ MacDonald, "Deltcheff's Death": 5; Чаковъ, „Последниџ часове“, 2-3.

¹⁷ Тјудеков, „Убийството в с. Баница“, 38.

¹⁸ Турски документи за убиството на Гоце Делчев, 18.

¹⁹ Исто.

²⁰ MacDonald, "Deltcheff's Death": 5.

²¹ Исто. Бројката од 15 учесници во битката ја дава Димо Хаџи Димов, неполн месец после судирот. Михаил Чаков, триесет години подоцна, известува дека во Баницката битка учествувале 14 комити (Чаковъ, „Последниџ часове“, 3).

седа. Делчев бил погоден уште на почетокот од престрелката.²² Освен Гоце биле убиени и пет други борци, а еден бил ранет. Останатите се забарикадирале во една плевна и по, според едни 15-часовна,²³ а според други 30-часовна битка,²⁴ успеале да си го пробијат патот, фрлајќи бомби кон турските војници. Зад нив Баница останала во пламен. Загинале Делчев, војводата Гоштанов и четири комити. Еден борец бил ранет и заробен од војската.²⁵ Четири селани биле убиени. Петмина локални изгореле во огнот. Изгореле и 124 куќи.²⁶ Османлиите имале пет мртви и осум ранети. Кај мртвиот Делчев војската пронашла мапа на која бил прикажан Серскиот реон и упатство за рушење на железничка пруга.²⁷

Печатените медиуми за убиството на Гоце Делчев

Во 1953 година, група од петмина автори, предводена од тогашниот младиот Христо Андонов-Полјански, собра, преведе и објави седум статии за смртта на Гоце Делчев публикувани во словенечките и хрватските весници од 1903 година.²⁸ Во наредните години, пасијата на Полјански за сè што било поврзано со животот и делото на Делчев резултира со уште неколку објавени написи од весниците во поранешните југословенски републики²⁹ и две научни статии за смртта на Гоце во југословенскиот печат.³⁰ Потрагата по информации за убиството на Делчев продолжила во весниците на бугарски јазик. И овој пат прв кој по-

²² Чаковъ, „Последниџ часове“, 3.

²³ Яворовъ, *Гоце Дџлчевъ*, 97.

²⁴ *Турски документи за убиството на Гоце Делчев*, 22.

²⁵ Според раскажаното од Димо Хаџи Димов во мај/јуни 1903 година и Мемоарот на Внатрешната Организација од 1904 година, во битката кај Баница загинале шест револуционери. Види: MacDonald, „Deltcheff's Death“: 5; *Македонија и Одринско 1893-1903, Мемоарџ на Вџтрџшната Организација* (sl: 1904), 105. Чаков тврди дека четите имало само четири мртви (Чаковъ, „Последниџ часове“, 3), а османлиските власти известуваат за единаесет убиени бунтовници, но во бројката веројатно се вклучени и дел од убиените селани (*Турски документи за убиството на Гоце Делчев*, 22).

²⁶ *Македонија и Одринско 1893-1903*, 105.

²⁷ *Турски документи за убиството на Гоце Делчев*, 22.

²⁸ *Странскиот печат за Илинденското востание (материјали)*, ред. Х.Г. Андоновски et. al. (Скопје: Здружение на новинарите на Н.Р. Македонија, 1953), 32, 36-41.

²⁹ *Гоце Делчев IV...*, 26, 33.

³⁰ Христо Андонов-Полјански, „Југословенскиот печат за Гоце Делчев“, *Разглед*, бр. 10 (1957), 1-2; Христо Андонов-Полјански, „Печатот за Гоце Делчев“, *Културен живот*, 5-6 (1963), 29-30. Види ја и статијата од: Данаил Димчевски, „Југословенскиот печат за смртта на Гоце Делчев“, *Разглед*, бр. 4 (1968), 312-318.

кажал интерес за проблематиката бил Х.А. Полјански, кој во 1953 година објавил еден напис од весникот „Реформи“, а во 1972 година публикувал уште 5 статии од истиот весник и од кустендилскиот неделник „Изгрѣвъ.“³¹ Во 1978 година, бугарските историчари објавиле девет стории за смртта на Гоце од „Вечерна Пошта“, „Македоно-одрински куриер“ и „Реформи“,³² а во 1983 година дотогашните достигнувања за проблематиката биле заокружени со една интересна статија од Методи Петров.³³ Последното третирање на Делчевото убиство во балканскиот печат од 1903 година било во 2001 година, кога во Софија биле објавени шест стории од три романски весници.³⁴

Неуморниот Полјански бил прв кој „излегол“ од балканските медиуми и објавил весникарски стории за смртта на Гоце во западно-европскиот печат. Во четвртиот том од неговата шесттомна едиција за Гоце Делчев, тој презентира текстови од девет англиски, француски, италијански и австриски весници.³⁵ По повод стогодишнината од раѓањето на Делчев, А. Лебл и Ј. Пшчулковска-Симитчиева објавиле две статии во кои, меѓу другото, се третира убиството на Делчев во унгарскиот и полскиот печат,³⁶ а до крајот на векот, бугарските историчари објавуваат и еден кус напис од американскиот, како и две информативни стории од британскиот печат.³⁷ По подолга пауза, во богатиот зборник на документи „Македонија во странскиот печат“ од 2016 година се објавени две куси телеграфски дојави од австралискиот и новозеландскиот

³¹ Странскиот печат..., 29-30; Гоце Делчев IV..., 28, 34-35, 37, 40-41.

³² Гоце Делчев, Спомени, документи, материали..., 203-208.

³³ Методи Петров, „Българският печат за гибелта на Гоце Делчев“, сб. Илинденско-Преображенско вѣстание от 1903 година, ред. Христо Христов et al. (София: БАН, 1983), 114-125.

³⁴ Румџнският периодичен печат за Македонија 1902-1904, съст. Миле Томич, Шефџан Годороджа и Жеко Попов (София: Македонски научен институт, 2001), 191-195, 197-198.

³⁵ Гоце Делчев IV..., 25-32, 36-38.

³⁶ Арпад Лебл, „Предалинденските борби и загинавањето на Гоце Делчев во печатот на Унгарија, јануар-мај 1903“, Гоце Делчев и македонското револуционерно движење, Материјали од Симпозиумот одржан на 8, 9 и 10 ноември 1972 година во Штип по повод 100-годишнината од раѓањето на Гоце Делчев, ed. Кирил Миљовски et al. (Скопје: МАНУ – Институт за национална историја, 1973): 256; Јанина Пшчулковска-Симитчиева, „Идеите на Гоце Делчев и народноослободителната борба на македонскиот народ во полскиот печат“, Гоце Делчев и македонското револуционерно движење..., 266.

³⁷ Гоце Делчев, Спомени, документи, материали..., 208-209; Англискиот печат..., 76, 99-101.

печат, со што интересот за темата е исцрпен.³⁸ Во долните редови го прошируваме истражувањето на нашите претходници и презентираме статии за битката кај Баница и убиството на Гоце Делчев од над 100 весници од Обединетото кралство на Велика Британија и Ирска (заедно со доминионот Австралија и крунската колонија Нов Зеланд), Австро-Унгарија, Франција, Италија, Германија, Руското царство, Грција, Шведска, Данска, Шпанија, Холандија, Швајцарија и Соединетите американски држави.

Убиството на Делчев не било вест од насловните страници. Информациите за битката во Баница најчесто биле пласирани на маргините од весниците, во рамките на рубриците „Балкан“ и „Странство“. На почетокот на мај 1903 година, Европа сè уште била шокирана од погромот на Евреите во Кишињев, загрижена за немирите на Косово и згрозена од солунските атентати, па затоа овие настани, а не смртта на Делчев, биле главна вест во печатот. Всушност, токму во контекст на солунските атентати, со кои директно бил нападнат западноевропскиот капитал, дотогаш непознатиот Делчев го привлекува интересот на Европа како наводен водач на гемициите. Дури откако од Истанбул и Софија пристигнале информациите за вистинската улога на Делчев во ТМОРО, европскиот печат започнал да покажува посериозен интерес за неговото убиство и за можните последици од неговата смрт.

Пред да ги презентираме весничарските стории, нужно е да дадеме неколку објаснувања и да предупредиме на потенцијални замки. Текстовите за убиството на Гоце биле напишани непосредно по настанот и обилуваат со грешки и преувеличувања. Написите честопати биле подготвувани за да ги задоволат вкусот и стереотипите во Европа и на американскиот „Див Запад“ за „уште подивиот Исток“ и во нив можеме да најдеме неверојатни цифри за бројот на загинатите, спектакуларни стории за храброста на востаниците, сликовити прикази на ориентална жестокост и најразлични теории за извршено предавство. Затоа го упатуваме читателот да ги спореди сомнителните информации со податоците од почетните страници во овој труд, а дел од констатираниите грешки ќе бидат третираани во објаснителни фусноти.

Во сториите, без воопшто да постои таква намера, се начнуваат и теми кои што сè уште се актуелни. Тука го издвојуваме проблемот околу етничката припадност на Делчев – прашање кое во последно време ги бранува македонската и бугарската јавност. Точно е дека весниците од 1903 година најчесто го третираат Делчев како „македонски

³⁸ *Македонија во странскиот печат*, том 1, ред. Т. Џинго et al. (Скопје: Државен архив на Република Македонија, 2016), 37, 39.

водач“, а често пати го нарекуваат и „бугарски водач“. Доколку консториите се настапи селективно и тенденциозно, тогаш би можеле да „докажеме“ дека Европа и Светот во 1903 година сметале дека Гоце бил Македонец, или дека бил Бугарин. Меѓутоа, авторите на овие стории воопшто не навлегуваат во елаборација на придавките „македонски“ и „бугарски“ и не чувствуваат потреба да објаснат дали истите имаат етничко, религиозно или географско значење. Но тоа што редовно го кажуваат и за што не треба да постои сомнеж, е улогата на Делчев во македонското движење и независноста на Македонската револуционерна организација vis-à-vis комитетите во Бугарија и бугарските политичари. Така, постоел унифициран став дека Делчев бил „душата на Македонската револуционерна организација“, чија што „загуба е потешка отколку ако паднеа сите офицери на Комитетот“, а ТМОРО е нарекувана „чисто македонска асоцијација, која што никогаш не работеше во хармонија со комитетите во Софија“ и „Организација која искрено ја прокламираше македонската независност како своја цел“.

Печатот во Британската империја

Најтиражните англиски весници имале свои дописници во Солун, Истанбул и Софија, кои секојдневно известувале за поважните настани во Османлиска Македонија. Во текот на 1903 година, весниците во Лондон имале рубрики „Немири на Балканот“ и „Балканската криза“, преку кои редовно ги информирале своите читатели за сите турбуленции во тогаш најпроблематичниот дел од Европа. На почетокот на мај овие рубрики биле преплавени со вести за солунските атентати, а информациите за настаните во Солун го зголемиле и интересот за ТМОРО и нејзините битки со турските трупи.

На 8 мај 1903 година, новинската агенција Ројтерс ги испратила првите известувања дека „водачот на динамитската секција на Организацијата, Гоце Делчев, бил убиен по 30-часовна битка“, а следниот ден, веста била објавена во англиските весници.³⁹ Во наредните денови во Лондон пристигнале многу потемелни извештаи за смртта на Делчев:

Немирите на Балканот⁴⁰

Солун, 9 мај

Следниве детали беа примени во врска со прашањето за скорешната борба кај Баница, во близина на Серес. Чета од 20 луѓе, која носеше бугарски уни-

³⁹ *London Evening Standard*, 9.05.1903: 7; „The Balkan Crisis“, *Manchester Evening News*, 9.05.1903: 3.

⁴⁰ „Balkan Disorders“, *The Daily News* (London), 13.05.1903: 4; Истиот текст, во скратена верзија, е објавен од Христо Андонов-Полјански во: *Гоце Делчев IV...*, 30-31.

форми и беше вооружена со пушки манлихерки, ја премина границата, носејќи со себе големо количество муниција и динамит, со цел, како што се кажува, да направи еден „анархистички“ напад на градот Серес. По пат со себе зеле околу 30 регрути од месните луѓе во областа и, на тој начин, тие броеле 50 луѓе кога дента на 4-ти пристигнале во Баница, само на три часа оддалеченост од Серес. Намерата им била да се одморат преку ден, за да вмаршираат во Серес во текот на ноќта. Меѓутоа, властите дознале за нивните обиди и доволекле половина батаљон војници, кои го опколиле селото.

Во борбата што следувала и која траела повеќе од 24 часа, востаниците се бранеле упорно со пушчен оган и бомби, додека само еден од нив останал жив. Поголемиот дел од селото е разурнато, а триесет куќи биле целосно уништени. Помеѓу убиените биле водачот Делчев, Деметриев, Костанев и Ѓорѓи Брондили.⁴¹ Жените и децата од селото се безбедни. Триесет селани, заедно со нивниот свештеник, биле доведени во Серес на испрашување. Кај дел од убиените биле пронајдени мапи на областа, на кои што одредени точки на железничката линија биле обележани за да бидат нападнати.

Дванаесет мажи биле уапсени во близина на Серес, под обвинение дека соработувале при неодамнешниот железнички напад кај мостот на Ангиста.

На 11 мај 1903 година, лондонски *The Times* дознава дека „Делчев бил вистинскиот водач на познатата организација и главен двигател на целокупното движење. Тој го организираше киднапирањето на американската мисионерка Мис Стоџ, веројатно за да се прибават парични средства за Организацијата“.⁴² Две недели подоцна, дописникот на истиот весник од Софија, нуди многу подетални и мошне интересни информации за значењето на Делчев за ТМОРО и за нејзината самостојност.

Балканската криза⁴³

25 мај – дописникот на *The Times* од Софија

Од веродостоен извор во Македонија бев информиран за смртта на Ѓорѓи Делчев, познатиот водач на „Внатрешната револуционерна организација“.

Пред околу десет дена турските власти објавија дека тој бил убиен во близина на Серес, но овие вести требаше да бидат потврдени, особено поради тоа

⁴¹ Ѓорѓи Брондили е Ѓорѓи Радев-Бродалијата, кој не бил меѓу загинатите. Убиениот од „Костанев“ е веројатно Д. Гоштанов, кој навистина загинал во Баница. Помеѓу убиените немало четник со презиме Деметриев. Можеби се мисли на Димитар Паљанков, кој загинал во судирот, а можеби повторно е направена грешка и под презимето „Деметриев“ се крие Димо Хаџидимов, или Димитар Кашиналијата, кои ја преживеале баничката битка.

⁴² „*The Balkan Crisis*“, *The Times* (London), no. 37 077, 11.05.1903: 5.

⁴³ „*The Balkan Crisis*“, *The Times* (London), no. 37 090, 26.05.1903: 5.

што Турците известија за смртта на повеќето други македонски водачи, вклучително на генералот Цончев кој во последните два месеци мирно си живее во родниот град Дреново. Се чини дека Делчев, кој заедно со поетот Таворов,⁴⁴ придружуваше чета предводена од војводата Кирчовски,⁴⁵ влегол во селото Баница, на околу два часа оддалеченост од Серес. Присутството на четата им било предадено на Турците од грчки шпион, по што една голема сила испратена од Серес го опколила селото. По неколкучасовна битка, селото било запалено, а со него исчезнале Делчев, Таворов, Кирчовски со четата и, како што се наведува, сите жители. Делчев, кој беше од Кукуч и по професија учител, имаше 32 години.⁴⁶ Иако не беше основач на Внатрешната организација, чисто македонска асоцијација, која што никогаш не работеше во хармонија со комитетите во Софија, тој практично го создаде сегашниот систем, кој се чувствува во сите краишта на земјата. Неговата смрт ќе се покаже како сериозен удар за движењето и за извесно време би можела да ги парализира неговите активности.

На 23 мај 1903 година, дописникот на лондонски Daily News, Џон МаќДоналд, го испратил дотогаш најтемелниот извештај во западноевропскиот печат за ликот и делото на Гоце Делчев:⁴⁷

I have received information from a trustworthy source in Macedonia of the death of Georgi Deltcheff, the famous chief of the "internal revolutionary organization." Some ten days ago the Turkish authorities announced that he had been killed near Seres, but the news seemed to require confirmation, especially as the deaths of most of the other Macedonian leaders had been reported by the Turks, including that of General Tzontcheff, who has for the last two months been residing peacefully in his native town, Drenovo. It appears that Deltcheff, who, with the poet Tavoroff, accompanied a band under the Voivode Kirtehovsky, entered the village of Banitz, about two hours' distance from Seres. The presence of the band was betrayed to the Turks by a Greek spy, and a large force sent out from Seres surrounded the village. After a fight which lasted several hours the village was set on fire, and Deltcheff, Tavoroff, and Kirtehovsky, with the band and, it is stated, all the inhabitants, perished. Deltcheff, who was a native of Kukush and by profession a schoolmaster, was 32 years of age. Though not the founder of the internal organization, a purely Macedonian association which has never worked in harmony with the committees in Sofia, he was practically the creator of the present system, which has ramifications in all parts of the country. His death will prove a serious blow to the movement, and may for a time paralyse its activity.

Статијата „Балканската криза“,
објавена во лондонски The Times од
26.05.1903, p.5.

⁴⁴ Се мисли на поетот Пеју Јаворов, но информацијата е погрешна бидејќи Јаворов не бил заедно со Делчев во Баница.

⁴⁵ Војводата дедо Иљо Крчовалијата, како и Јаворов, не присуствувал на судирот во Баница.

⁴⁶ На денот кога бил убиен, Делчев имал точно 31 година и 3 месеци.

⁴⁷ John MacDonald "Balkan Revolutionists. Death of Deltcheff", *The Daily News* (London), no. 17 845, 1.06.1903: 7. Оваа статија, во скратена верзија и со делумно различен превод, е објавена на македонски јазик од Христо Андонов-Полјански во: *Гоце Делчев IV ...*, 37-38. Статијата е објавена и на бугарски јазик во: *Англиският печат...*, 76.

(Од нашиот специјален пратеник)

Пазарџик, Источна Румелија,

23 мај

Смртта на Делчев

Исклучокот за кој што зборував е Делчев, за кого штотуку добив вест дека умрел во близина на Серес. Со оглед на тоа што веста беше донесени од „курир“, може да се прифати како целосно веродостојна. Не мина ни месец откако Делчев се сретна со водачите на Организацијата за да го решат прашањето дали наскоро ќе се објави општо востание, или пак ќе се ограничат на герила, со цел да ги исцрпат турските сили, без разлика колку време би било потребно за тоа. Делчев со години беше душата на револуцијата во Македонија. Во таа провинција тој беше подобро познат отколку во Бугарија. Делчев беше идолот на десетици илјади македонски селани. Неговата појава и однос се разликуваа од идејата што би можеле да ја имаме за тоа како изгледа еден воен одметник. Делчев беше човек со средна висина, русокос, синоок,⁴⁸ прилично тих, нежен во начинот на кој што им се обраќаше на луѓето. Тој беше остроумен набљудувач, можеше да решава со секавична брзина и ни една сила на земјата не можеше да го отргне од неговата цел. Имаше нешто над 32 години. Како многумина други смели водачи и благородни карактери во Организацијата, Џорџо Делчев бил учител. Тој беше образован во бугарската гимназија во Солун – установа која што сега е затворена од Турците и чиешто учители, покрај многуте нејзини ученици, сега се во затвор. Откако ја напушти гимназијата, Делчев влезе во военото училиште во Софија. Потоа стана учител, користејќи ги можностите, при префрлувањето од едно училиште во друго, да ја пропагира револуционерната идеја. Некои од неговите соработници, кои што лично ги познавам и кои на ист начин ги користеа укажаните можности, сега ги очекува судење. Од училиштата и од гимназиите во Македонија излегоа стотици млади патриоти. Пред десет години, Делчев се откажа од својата професија, ѝ се приклучи на Организацијата и набргу стана нејзин движечки дух. Европските читатели мислат дека Борис Сарафов е водачот на револуцијата. Борис Сарафов не е ништо повеќе отколку водач на една боречка чета, и тоа добра. Но вистинскиот водач во последните неколку години беше Џорџо Делчев.

Десетина дена подоцна, МаќДоналд остварил контакт со еден од преживеаните учесници во битката кај Баница (Димо Хаџи Димов) и на страниците на Daily News ја објавил најраната запишана верзија за смртта на Делчев, раскажана од очевидец на настаните.

⁴⁸ Очигледно е дека авторот на текстот никогаш не видел фотографија на Гоце Делчев.

Смртта на Делчев⁴⁹
Приказна на еден преживеан
Масакр на македонски селани
(од нашиот специјален пратеник)

Филипополис, 3 јуни

Во едно претходно писмо ја спомнав смртта на револуционерниот водач Ѓорѓи Делчев и дадов неколку подробности за неговата кариера. Колку што знам, досега во весниците беа објавени само неколку неповрзани податоци за битката во која што исчезна (Делчев) и за судбината што ја затече Баница – сцената на битката. Ова што следува и што ми беше раскажано од еден од преживеаните од четата на Делчев, веројатно претставува толку комплетен и детален приказ на настанот, колку што можеше и би можело во иднина да се добие. Нараторот, Димитри Ацидимов, за прв пат им се придружи на востаниците минатиот јануари и стана член на четата на Делчев неколку недели пред смртта на неговиот водач кај Баница.

Четата на Делчев, ми вели тој, не беше боречка чета. Нејзината задача беше да ја крстосува Македонија со единствена и експлицитна цел да ги советува, да ги организира и да им врши инспекција на месните револуционерни тела. Во моето претходно писмо истакнав дека само во Македонија има седумдесет и седум востанички окрузи, секој со сопствен комитет. Селото е базата на Организацијата. Окружниот комитет надгледува група села и е во директен допир со врховниот комитет, чиј што раководител беше Делчев. За време на ваква обиколка низ окрузите и селата, Делчев, ми вели информаторот, настојчиво ги убедуваше лидерите на организацијата, без разлика дали се наоѓаат дома или по планините, да избегнуваат конфликт со Турците, но, во блиска иднина, да бидат подготвени за поинакви наредби. „Ние единствено се ангажиравме“, ми вели, „во надгледување на актуелната состојба на Организацијата, со поглед кон скоро промена на нејзините тактики. За оваа цел, требаше да се сретнеме со делегација на водачите од серскиот округ во едно село во близина на Баница. Намерата ни беше да стигнеме во селото на 4 мај. Во Баница застанавме вечерта на 2 (мај) за да се одмориме во текот на ноќта“. Баница е мало село со околу сто и петнаесет куќи, сите бугарски. Се наоѓа на околу два часа марш од Серес, главниот град на санџакот, или под-провинција на Солун.

Изненадени – бегство кон слободата

„Во серскиот округ“, продолжува нараторот, „турските трупи се мошне бројни. Требаше постојано да бидеме на штрек. Кога влеговме во Баница, испративме тројца стражари на оддалечени точки. Верувајќи дека навремено ќе нè предупредат во случај на опасност, полегнавме и заспавме; бевме многу

⁴⁹ MacDonald, "Deltcheff's Death: 5. Овој текст е преведен на бугарски јазик и објавен во *Англискиот печат...*, 99-101.

уморни. Бевме само петнаесет души, заедно со Делчев. Се чини дека стражарите биле изненадени, бидејќи не ни испратија никаква порака, па, така, Турците навлегоа во Баница“. Поверојатно објаснување е дека Делчев и неговата чета биле предадени. „Спиевме“, вели Ацидимов, „кога домаќинката на куќата влезе за да ни каже дека селото е сардисано и дека турскиот командант им наредил на сите жители, млади и стари, да го напуштат селото и да се сместат во соседното поле. Јас и дел од соборците се качивме на покривот на куќата. Оттаму можевме да видиме голем број луѓе како се собираат на полето, жените и децата на една, мажите на другата страна. Беа опколени од војници. Можевме да видиме луѓе со вкрстени раце на градите, како да се молат. Добар дел од луѓето сè уште останаа во селото. Претпоставувам дека беа премногу исплашени за да излезат. Додека се криевме во куќата, слушнавме дека турскиот командант ги собрал поповите, учителите, кметот и други првенци и ги праша дали во селото се кријат „комитации“. Тие рекоа дека не знаат, а потоа Турците почнаа да ги пребаруваат куќите. Тогаш Делчев и соборците започнаа да размислуваат дали да останат сокриени, или да се обидат веднаш да побегнат. Мнозинството, вклучувајќи го и водачот, се одлучија за ова второто, пред сè бидејќи со тоа биле помали шансите за одмазда кон невините селани. „Ако треба да се биеме“, рече Делчев, „и ако тоа можеме да го направиме надвор од селото, можеби ќе го спасиме од уништување“. Петнаесетмината успеаја незабележително да стигнат до маргините на селото. Но, додека излегуваа од него, група Турци што чекаа во заседа, запукаа кон нив. Никој не беше погоден. Тогаш четата започна да трча. Турците испалија втор рафал и Делчев падна мртов. Четниците, иако видоа дека бројните Турци им го попречија патот, повторно започнаа да трчаат. По неколку минутно пукање од двете страни, четата, покрај својот водач, загуби уште шестмина. Осумте преживеани повторно се повлекоа кон селото и се сокрија во една плевна во која тивко направија неколку отвори за стрелба. Битката кај Баница беше првата и последна битка на Делчев. Целата негова кариера во револуционерното движење беше посветена на задачата да организира и да подготвува. Тој не беше борец. Интересен е податокот дека турскиот командант, Тефиков, беше сокласник на Делчев во военото училиште во Софија. Тефиков, бугарски Турчин, служеше во бугарската армија. Таму стана и офицер. Неговото подоцнежнo дезертерство во Турција без сомнение е осамен пример. Бугарските Турци во редовите на кнежевската армија секогаш се однесувале примерно. Меѓутоа, веќе никогаш нема да има турски офицери во таа армија.

Колеж на селаните

Осуммината во плевната можеа да го чујат плачот и вресокот на жените од селото. Гаволите на Тефиков беа зафатени со нивната вродена дејност. Пред да стигнат до плевната, четниците видоа дека турската војска пука и ги коле селаните собрани на полето. Тие можеа да ги чујат плачот и пукањето. Димитри Ацидимов претполага дека Турците започнале со масакрот врз две-

те групи веднаш штом го чуле пукањето во селото. Нараторот продолжува: „Турците не се обидоа да ја преземат нашата позиција. Се обидоа да ја запалат. Но не пробаа тоа самите да го направат. Се плашеа од нашите бомби. Затоа испратија една постара жена со стог сено да ја заврши работата. Плевната веќе беше полна со сено и слама. Штом еднаш започнеше, огнот ќе нè опфатеше за миг. Кутрата старица, мислејќи дека ќе пукаме во неа, се откажа. Турците натераа една помлада жена повторно да се обиде. Јадното суштество беше помеѓу два огна – меѓу нас и нашите пушки и Турците со нивните. Сепак, се обиде, и тоа успешно; потоа побегна. Турците, мислејќи дека бега од опасноста, ја застрелаа додека трчаше. Ја убија и старицата. Видов сè. Прогонети од пламените, стрчавме кон блиската куќа. Се израдувавме дека беше празна. Тоа беше добро построена куќа, погодна да издржи опсада. Веќе беше доцна ноќ. Турците не се впуштија кон нашето ново прибежиште. Но повремено пукаа кон нас. Пукањето во селото продолжи цела ноќ. За сето време го слушавме плачот на селаните што беа масакрирани од војниците. Во два, или во три часот наутро, плачот престана, како веќе да не остана жива душа. А, пред два часот, избувнаа пламени во различни делови на селото. Турците го уништуваа. Доколку ноќта беше мрачна, лесно ќе побегнеме. Но светлината од месечината ќе им овозможеше на Турците да нè лоцираат. Тогаш отсјајот од пламените направи селото да свети како да е ден. Но, рано утрото, пред изгрејсонце, додека пламените исчезнуваа, ненадејно потрчавме, фрлајќи притоа бомба кон групата Турци поставена блиску до нашето десно крило. Изгледа бомбата заврши работа, бидејќи турската стрелба престана веднаш штом падна бомбата. Сè уште бевме во селото. Сега, осуммината, се прегрнавме, се збогувавме еден со друг и се заколнавме дека ниту ќе се предадеме, ниту, пак, ќе им паднеме живи во раце на Турците. Се заколнавме дека заедно ќе умреме. Ни останаа уште три бомби. Повторно потрчавме, фрлајќи една, а потоа и уште една бомба. Бомбите предизвикаа толкава паника кај Турците, што голем број од нив, наместо да пукаат кон нас, побараа засолниште. Од каде и да им ги чуевме гласовите, се упатувавме на друга страна: на тој начин, ужаснатите војници ни помогнаа во бегството.

„Сите побегнавме неповредени во шумата. Таму најдовме неколку деца од селото, десет или дванаесет, кои ги пасеа овците. Биле испратени во шумата малку време пред Турците да влезат во селото. Кога разбрале дека има Турци, и подоцна кога го виделе чадот од запалените куќи, се исплашиле да се вратат дома. Верувам дека овие деца се единствените преживевани од Баница, село кое што сигурно броеше најмалку седумстотини жители. Јас и моите седум соборци останавме два дена во шумата. Ги зедовме со нас и децата и ги распределивме низ околните села. Шест од нас отидоа во планините за да ѝ се придружат на некоја друга чета. Двајца отидовме во Бугарија – јас, бидејќи здравјето не ми дозволуваше да останам; мојот соборец, бидејќи е осакатен од ревматизам. Тој отседна во Дупница. Јас стигнав во Бугарија преку Демир Хисар, Мелник и Разлог. Организацијата претрпе огромна загуба со смртта на Делчев. Но нејзи-

ната работа ќе продолжи сè додека судбината на Македонија не се реши на еден, или на друг начин. Делчев беше извонреден организатор. Но имаме многу мажи, способни да го заземат неговото место. Малку време пред битката кај Баница, Делчев беше во Солун. Европската јавност ја обвинува Организацијата за анархистичките престапи во Солун. Но тоа е неправда. Самиот Делчев и сите ние бевме изненадени и огорчени од нив. Тие ја дискредитираа револуцијата во очите на Европа. Делчев влезе во Солун и се движеше низ градот преправен како патувачки трговец со јајца и овошје. Влезе во градот водејќи го натовареното магаре со една и држејќи кошница со јајца во другата рака. Му плати на ѓумручијата и помина. Верувам дека Македонија набрзо ќе стане сцена на масакри, кои ќе бидат многу поголеми од тоа што досега го посведочивме. Турците го забрзуваат процесот. Малку време по моето бегство разбрав дека турскиот командант на Горно Броди ги повикал жителите да излезат – неколку дена пред уништувањето на Баница – и им рекол дека според султанската наредба, секој маж, жена и дете во село каде што се кријат комитаии, ќе биде усмртен. Горно Броди се наоѓа на околу три часа марш од Баница. Командантот се заколна во Пророкот дека ќе ја исполни султановата заповед.

За разлика од лондонските *Daily News* и *The Times*, помалите весници во Обединетото кралство на Велика Британија и Ирска не покажале жив интерес за смртта на Делчев, иако истата е регистрирана со извесно доцнење. Така, дури на 26 мај 1903 година, шкотскиот *Edinburgh Evening News* информира дека „прославениот македонски револуционер, по име Делчев, се известува дека бил убиен во битка против Турците“,⁵⁰ а, истиот ден, ирскиот *Belfast Telegraph* дознава „од доверлив извор од Македонија, дека бил убиен Ѓорѓи Делчев, познатиот водач на Внатрешната револуционерна организација“.⁵¹ Истата вест, со исто толку големо доцнење, ја пренесуваат уште неколку помали весници во Шкотска, Ирска и Англија.⁵²

Многу поинтересни од весниците во Шкотска и Ирска се извештаите за смртта на Делчев во британскиот доминион Австралија и во крунската колонија Нов Зеланд. Кон крајот на мај 1903 година, десетина австралиски весници под наслов „Македонската револуција“, „Уби-

⁵⁰ *Edinburgh Evening News*, 26.05.1903: 2.

⁵¹ „Macedonian Leader Killed“, *Belfast Evening Telegraph*, XXXIII/10198, 26.05.1903: 3.

⁵² „The Fighting in the Balkans“, *Sheffield Daily Telegraph*, 26.05.1903: 9; „Balkan Fighting“, *Dundee Courier*, 26.05.1903: 4; „London Papers“, *Leeds Mercury*, 26.05.1903: 5; „The Macedonia Revolt“, *Aberdeen Press and Journal*, 26.05.1903: 5; *Irish Independent* (Dublin), 26.05.1903: 5; *Hull Daily Mail*, 26.05.1903: 1; „Macedonian Leader Killed“, *Northern Whig* (Belfast), 26.05.1903: 7-8; *Belfast News-Letter*, 26.05.1903: 5; *The Scotsman* (Edinburgh), 26.05.1903: 3; „The Balkan Crisis“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 27.05.1903: 6; *Greenock Telegraph and Clyde Shipping Gazette* (Greenock), 27.05.1903: 3;

ен е македонскиот водач“, „Смртта на водачот на бунтовниците“ „Движењето е веројатно парализирано“, „Удар за револуционерите“, „Организаторот е убиен“ и т.н.,⁵³ известуваат дека:

„Македонските револуционери претрпеа тежок удар со смртта на Делчев, творецот на Македонската револуционерна организација, кој беше убиен во престрелка кај Баница. Се смета дека загубата на лидерот веројатно ќе го парализира сето револуционерно движење“.⁵⁴

**Boss Revolutionist Dead.
Movement Paralysed.**

AN IMPORTANT LEADER KILLED.

DEATH OF A PROMINENT
REVOLUTIONIST.

MACEDONIAN BAND ANNIHILATED

MACEDONIAN LEADER KILLED

DEATH OF THE CREATOR OF THE
REVOLUTION.

THE MACEDONIAN LEADER KILLED.—

Дел од насловите на извештаите за убиството на Гоце Делчев во австралискиот и новозеландскиот печат

⁵³ “Macedonian Revolution. Leader Killed”, *Gerladton Advertiser* (Gerladton), no. 1169, 27.05.1903: 3; “Macedonian Leader Killed”, *The Register* (Adelaide), XLVIII/17639, 27.05.1903: 5; “Death of a Rebel Leader”, *Examiner* (Launceston), LXIII/125, 27.05.1903: 5; “Macedonian Leader Killed”, *Evening Journal* (Adelaide), XXXVI/10098, 27.05.1903: 2; “Movement Probably Paralysed”, *National Advocate* (Bathurst), 27.05.1903: 3; “The Balkans. Blow to the Revolutionaries”, *The Age* (Melbourne), no. 15 043, 27.05.1903: 5; “News in Brief”, *The Daily News* (Perth), XXII/8657, 27.05.1903: 1; “Trouble in the Balkans”, *The Albany Advertiser* (Albany), XVI/2178, 27.05.1903: 3; “The Balkans”, *Maryborough Chronicle, Wide Bay and Burnett Advertiser* (Maryborough), no. 9523, 27.05.1903: 2; “The Macedonian Revolution. Organiser Killed”, *The West Australian* (Perth), XIX/5368, 27.05.1903: 5; “The Balkans”, *The North Western Advocate and the Emu Bay Times* (Devenport and Burnie), 29.05.1903: 3; “Eastern Europe”, *Adelaide Observer* (Adelaide), LX/3217, 30.05.1903: 30; “Cablegrams”, *Mackay Mercury* (Mackay), 94/29, 28.05.1903: 4.

⁵⁴ “The Balkan Rising”, *The Ballarat Star* (Ballarat), 48/14686, 28.05.1903: 3.

Истата вест, со слични наслови („Македонскиот водач е убиен“, „Смртта на творецот на револуцијата“, „Македонска чета е уништена“, „Шефот на револуционерите е мртов“) ја пренеле и весниците во Нов Зеланд.⁵⁵ Повеќето новозеландски весници само информираат дека Делчев бил убиен во Баница, но еден од нив, весникот *Evening Times* од градот Велингтон, навлегува подлабоко во проблематиката и известува за разликите помеѓу ТМОРО и Врховниот македонски комитет:

**A REVOLUTIONARY LEADER
KILLED.**

[PRESS ASSOCIATION.]

CONSTANTINOPLE, 26th May.

The Albanians have released the members of the Sultan's peace mission, who were seized a few days ago and carried into the mountains.

Deltcheff, the creator of the Macedonian revolutionary organisation, has been killed in a skirmish at Panitza. It is considered that his death is likely to paralyse the revolutionary movement.

[Last year a split in the Macedonian Committee took place. The members of the old committee under M. Saraffof were accused of working rather for Bulgarian expansion than for the independence of Macedonia. A new committee was formed, which frankly proclaimed Macedonian independence to be its aim. M. Deltcheff was the leader of this section.]

Статијата „Убиен револуционерен водач“, објавена во „*Evening Post*“ од Велингтон (Нов Зеланд), на 27.05.1903, р. 5.

Убиен револуционерен водач⁵⁶

Константинопол, 26 мај

...Делчев, творецот на Македонската револуционерна организација, беше убиен во престрелка кај Баница. Се смета дека неговата смрт веројатно ќе го парализира револуционерното движење.

[Минатата година дојде до поделба во македонскиот комитет. Членовите на стариот комитет, под водство на г-н Сарафов, беа обвинети дека попрво работат за бугарска експанзија, отколку за независноста на Македонија. Беше формиран нов комитет, кој искрено ја прокламираше македонската независност како своја цел. Г-н Делчев беше лидер на оваа група]

⁵⁵ „Boss Revolutionist Dead. Movement Paralysed“, *Manawatu Times* (Palmerston North), XXVII/7723, 27.05.1903: 2; „An Important Leader Killed“, *Nelson Evening Mail* (Nelson), XXXVII/112, 27.05.1903: 4; „Macedonian Band Annihilated“, *Poverty Bay Herald* (Gisborne), XXX/9754, 27.05.1903: 2; „Macedonian Leader Killed“, *Waikato Argus* (Hamilton), XIV/1568, 28.05.1903: 2; „Death of the Creator of the Revolution“, *Timaru Herald* (Timaru), LXXVIII/12077, 27.05.1903: 3; „The Macedonian Leader Killed“, *Akaroa Mail and Banks Peninsula Advertiser* (Akaroa), LIII/2776, 29.05.1903: 2; „Trouble in the Balkans“, *Colonist* (Nelson), XLVI/10728, 27.05.1903: 3; „Macedonian Band Annihilated“, *Fielding Star* (Fielding), XXIV/276, 27.05.1903: 2; „The Balkan States“, *New Zealand Mail* (Wellington), no. 1631, 3.06.1903: 55; „The Trouble in the Balkans“, *Bay of Plenty Times* (Tauranga), XXXI/4452, 27.05.1903: 2.

⁵⁶ „A Revolutionary Leader Killed“, *Evening Post* (Wellington), LXV/124, 27.05.1903: 5.

Печатот во Австро-Унгарија

Со оглед на австроунгарските стратешки интереси во османлиска Македонија и ангажманот на Виена во изработката на Падарските реформи од февруари 1903 година, чија што имплементација била сериозно загрозувана со солунските атентати и со подготовката на востание во македонските вилаети, воопшто не изненадува податокот дека токму виенските медиуми, први од сите весници во големите европски метрополи, известиле за смртта на „озлогласениот динамитџија“ и „организаторот и водач на внатрешно-македонскиот комитет“ – Гоце Делчев.

На 7 мај, дописникот на Neues Wiener Tagblatt од Истанбул, известува дека биле погрешни информациите за смртта на генералот Цончев и дека во битката во близина на Серес загинал друг револуционер:

Убиен е водачот на четите Делчев⁵⁷

Константинопол, 7 мај

Според Портата, не генералот Цончев, туку водачот на четите, Делчев, паднал во битка со трупите во санџакот Серес.

Следниот ден и дописникот на Wiener Zeitung испратил податоци за битката кај Баница:

Битка со бугарските чети⁵⁸

Константинопол, 8 мај

Недостасуваат прецизни и сигурни податоци за битката со четите што се случи пред три дена во близина на Серес. Се известува дека четата што фрли многу динамитски бомби против трупите, била уништена. Едно село било запалено до темел, а голем број жители од околните села биле уапсени. Веројатно токму во оваа битка паднал водачот на четата, Делчев, за чија што смрт вчера информираше и Портата. Смртта на Делчев е огромна, ненадоместлива штета за македонските комитети. Делчев, поранешен учител, беше надарен, карактерен, енергичен и многу влијателен. Не Цончев, Сарафов или некој друг, туку Делчев беше главата на Внатрешната македонска организација и водач на сегашното движење. Исто така, Делчев беше организатор на киднапирањето на мис Стој.

На 11 мај, дописникот на Die Zeit од Софија известува дека Делчев не загинал во судирот кај Баница:

⁵⁷ "Der Bandenchef Deltshew gefallen", *Neues Wiener Tagblatt* (Wien), 37/127, 9.05. 1903: 4.

⁵⁸ "Kämpfe mit bulgarischen Banden", *Wiener Abendpost* [Beilage zur Wiener Zeitung], no. 106, 9.05.1903: 2. Истата вест и во: "Kämpfe mit Banden", *Neue Freie Presse – Morgenblatt* (Wien), no. 13902, 10.05.1903: 2, како и во будимпештанскиот весник на германски јазик, *Pester Lloyd*: "Die Mazedonische Frage", *Pester Lloyd* (Budapest), no. 111, 10.05.1903: 3.

Водачот на чета Делчев⁵⁹

Софија, 11 мај (прив. телеграма)

Добро информирани Македонци не можат да ги потврдат гласините за смртта на Делчев, но со сигурност нè уверуваат дека за време на критичниот период, тој одамна го имал напуштено регионот кај што наводно ја нашол смртта.

Меѓутоа, уште истиот ден, дописниците на *Wiener Zeitung* и *Neue Freie Presse* потврдуваат дека Делчев навистина загинал во Баница:

Македонското движење⁶⁰

Константинопол, 11 мај

Телото на организаторот и главатарот на Внатрешно-македонскиот комитет, Делчев, кој падна на 5-ти о.м после една очајничка одбрана во селото Баница, на 15 километри од Серес, беше несомнено потврдено според хартиите што беа пронајдени кај него.

Конечно, кон средината на мај, австриските новинари подготвиле еден подетален извештај за судирот кај Баница и за значењето на Делчев за Македонската револуционерна организација:

Настаните во Македонија⁶¹

Виена, 15 мај

Органите на бугарско-македонските комитети во Софија и на други места сè уште негираат дека е убиен познатиот организатор и водач на внатрешно-македонските комитети, озлогласениот динамитџија Георг Делчев. Сепак, во турските официјални извештаи смртта на Делчев се смета за сосема сигурна. Според овие извештаи, битката во која што бил убиен Делчев се случила во селото Баница, на 15 километри од Серес. Четата, составена од 60 до 70 души, беше сардисана од еден полубатајлон од 4 часот попладне на 4-ти (мај) до вечерта следниот ден. Четата се бранеше со презир кон смртта и на крајот ја испука сета муниција и динамит (во обид) да ги отфрли трупите. Трупите загубија само петмина мртви и имаа осум повредени. На крајот, четата успеа да побегне, оставајќи зад себе десетина мртви, меѓу кои и Делчев. Делчев беше осуден во отсуство за велепредавство од страна на штипскиот суд. Што претставува за комитетите загубата од смртта на Делчев најдобро докажуваат изја-

⁵⁹ "Bandenführer Deltshew", *Die Zeit* (Wien) – *Morgenblatt*, 2/222, 12.05.1903: 10.

⁶⁰ "Die macedonische Bewegung", *Wiener Abendpost* [Beilage zur *Wiener Zeitung*], no. 108, 12.05.1903: 2; "Die Ereignisse in Macedonien", *Neue Freie Presse - Abendblatt* (Wien), no. 13904, 12.05.1903: 1-2.

⁶¹ "Die Ereignisse in Macedonien", *Neue Freie Presse - Morgenblatt* (Wien), no. 13908, 16.05.1903: 4. Истата вест, во пократка верзија, ја има и во: *Wiener Zeitung - Ausland* (Wien), no. 112, 16.05.1903: 5.

вите на водечките личности во Комитетот: „Делчев тежеше колку Цончев, Сарафов и десетина генерали“ и „Загубата е потешка отколку ако паднеа сите офицери на Комитетот“. Оттука, разбирливо е зошто во бугарските кругови се крие смртта на Делчев, бидејќи овој водач беше знамето кое што фанатизираниите востаници слепо го следеа.

Од Виена веста за смртта на Делчев експресно била пренесена и во останатите краишта на Австро-Унгарија. За жал, најчесто се работи за интегрално пренесување на виенските написи, па оттука и нема потреба од нивно повторно прикажување. Меѓутоа, одредени весници во кралството Унгарија, кралството Бохемија, маркграфството Моравија и во големото војводство Краков, печатени на унгарски, чешки и полски јазик, нудат интересни новини и квалификации за Делчев, кои, за жал, често пати биле сосема погрешни. Така, на пример, будимпештанскиот *Magyarország* од 9 мај 1903 година, известува дека:

„Загинатиот Делчев бил еден од најистакнатите раководители на бугарско-македонскиот револуционерен комитет. Тој бил главниот производител на бомби, вистинска душа на револуцијата, најдобриот нејзин организатор кој имал удел и во организирањето на солунските атентати. Кога избила Грчко-турската војна, тој уште учел во офицерската академија во Софија, но ја напуштил за да стапи меѓу доброволците во грчката армија.⁶² Во оваа војна бил повеќе пати одликуван. По војната отишол во Македонија, каде бил најревносен во тоа да изгради внатрешна револуционерна организација. Тој не се плашел, ниту ги одбегнувал насилните средства во борбата кога се работело за тоа непослушните елементи да ги принуди на послушност и борба“.⁶³

На 10 мај, на насловната страница на прашкиот весник *Národní politika*, осамнала вест дека „Водачот на внатрешната организација на Македонците, Делчев, паднал во бој со Турците“. На третата страница од истиот весник се дадени подетални податоци за смртта на Гоце, кој е наречен „извонреден, енергичен, многу влијателен човек и вистински водач на внатрешната македонска организација“.⁶⁴

На 14 мај, за смртта на Делчев и за „победата на востаниците“ во битката кај Баница, пишува краковскиот *Głos Narodu*:

⁶² Информацијата е погрешна, бидејќи Делчев не учествувал во Грчко-турската војна. За време на војната во 1897 година, тој бил задграничен претставник на ТМОРО во Софија.

⁶³ Лебл, „Предилинденските борби и загиувањето на Гоце Делчев“, 256.

⁶⁴ „Vůdce vnitřní organizace Makedonců, Delčev, padl v boji s Turky“, *Národní politika* (Praha), XXI/128, 10.05.1903: 1, 3. Истата вест била објавена и во два моравски весници: *Moravská orlice* (Brno), XLI/107, 10.05.1903: 3; *Lidové Noviny* (Brno), XI/107, 10.05.1903: 5.

На теренот на борбата⁶⁵

Цела Македонија е сега обвинена од пламенот на востанието. Во серскиот округ дојде до борба меѓу четата на Делчев и турскиот аскер. Борбата траеше триесет часови. Во оваа борба беа убиени Делчев и 11 востаници. Делчев ја откупи победата со својата смрт.

Францускиот печат

Солунските атентати, пред сè потопувањето на францускиот брод „Гвадалкивир“, најсилно одекнале во францускиот дневен печат. Гневната француска јавност секојдневно била бомбардирана со вести за атентатите. Во потрага по виновниците, француските новинари едногласно се согласиле дека зад солунските настани стоела ТМОРО. Додека печатот во Франција се обидува да ги реконструира солунските атентати, пристигнале и првите вести за смртта на дотогаш непознатиот Делчев. Со оглед на тоа што Гоце бил претставен како лидер на Организацијата, а во некои европски медиуми бил наречен главен динамитџија и, оттука, водач на гемиџиите, тој набрзо го привлекол вниманието на новинарската фела во Франција. Меѓутоа, додека во останатите европски весници, авторите се труделе да добијат повеќе податоци за судирот кај Баница и за значењето на Делчев за ТМОРО, француските текстописци го посветиле сето свое внимание на прашањето: „Дали е Делчев навистина мртов?“, при што најчесто преовладувало мислењето дека тој ја преживеал Баница.

Македонското прашање⁶⁶

(од нашиот дописник)

Џончев – Делчев – конзулот Машков

Константинопол, виа Виена

8 мај, 8:15 h

Честопати од турска страна се шират гласини дека овој или оној востанички водач бил убиен во битка. Досега ваквите гласови набрзо биле демантирани. Вчера беа раширени три сериозни вести од овој тип: смртта на генералот Џончев и на главниот водач на Внатрешната организација, учителот Делчев; и, од друга страна, убиството на рускиот конзул Машков, наследникот на конзулот Штербина.

⁶⁵ Пшчулковска-Симитчиева, „Идеите на Гоце Делчев“, 266.

⁶⁶ “La question de Macédoine. Zontchef – Deltchef – Le Consul Machkof”, *Le Temps* (Paris), XLIII/15303, 9.05.1903: 1. Статијава во скратена верзија и со проблематичен превод е објавена во: *Гоце Делчев IV...*, 27.

Засега, потврдена е само првата вест. Официјално е дека генералот Џончев, поранешен предводник на еден од македонските комитети во Софија, подлегнал во битка (што се случила) претходните денови во близина на Солун.⁶⁷

Генералот, кој пред неколку недели беше интерниран како последица на одлуката на бугарската влада да ги распушти револуционерните комитети, колку што знаеме побегнал, ја преминал турската граница и ѝ се придружил на една поголема чета.

Една друга загуба што ќе биде непроценлива за иднината на востанието доколку биде потврдена, е онаа на Делчев.

Од турска страна се тврди дека младиот водач на македонската револуција ја пронајде смртта во еден неодамнешен судир.

Ова би било најчувствителен удар за Внатрешната организација, чија што душа е Делчев. Сепак, оваа вест е тешко веројатна. Делчев немаше обичај да учествува во битки. Тој никогаш не беше воен лидер. Тој беше револуционерен организатор. Неуморно ја крстосуваше Македонија, маскиран на најразлични начини.

Ако смртта на Делчев беше реална, тогаш раководството врз движењето би го презел Петров.⁶⁸ Уште повеќе, овој Петров игра поизразена улога во Организацијата и од Делчев. Тој е постар и исто така е учител.⁶⁹

Во следните денови, француските весници стигнале до нови, сигурни докази, дека Делчев не бил мртов. *La Petite Presse* убедливо тврди дека Делчев бил жив,⁷⁰ а *La Charente* објавува дека:

Последните вести од Битола се поверодостојни. Македонски извори ја демантираат смртта на водачот Делчев, кој што е жив и здрав на безбедно место.⁷¹

Како што од Истанбул започнале да пристигнуваат потврди дека Делчев загинал во Баница, така и новинарите во Франција започнале да ретерираат од верзијата дека Гоце бил жив. Меѓутоа, иако се

⁶⁷ Всушност, само веста за смртта на генералот Џончев била погрешна. Делчев и рускиот в.д конзул навистина биле убиени, но генералот Џончев ги преживеал настаните од 1903 година и живеел уште седум години. Починал кон крајот на 1910 година во Софија.

⁶⁸ Се мисли на Ѓорче Петров.

⁶⁹ Истиот текст, со минимални промени, бил објавен уште во неколку француски весници: "*Dans les Balkans*", *La Croix* (Paris), 24/6160, 10.05.1903: 3; "*L'Insurrection macédonienne*", *Le Journal* (Paris), XII/3873, 9.05.1903: 3; "*De midi a minuit*", *Le Matin* (Paris), XX/7013, 9.05.1903: 1; *Le Petite Presse* (Paris), XXXVII, 11.05.1903: 2; *Le Pays* (Paris), LV, 11.05.1903: 4.

⁷⁰ *La Petite Presse* (Paris), XXXVII, 15.05.1903: 2.

⁷¹ "*Dans le Balkans*", *La Charente* (Angoulême), XXXII, 15.05.1903: 2.

признавало дека водачот на македонските револуционери бил убиен, била лансирана поинаква верзија за неговата смрт:

Убиството на Делчев⁷²

Софија, 25 мај

Се шири гласина дека Делчев не бил убиен во една од последните битки, туку дека го убиле турски емисари.

Овие вести предизвикаа огромна сензација. Делчев навистина беше душата на Македонската револуционерна организација. Тој го подготви целокупниот план и можеби беше единствениот кој ги знаеше сите извори (на информации).

Assassinat de Deltchef

Sofia, 25 mai.

Le bruit court que Deltchef n'aurait pas été tué dans un des derniers engagements, mais ~~assassiné~~ par des émissaires turcs.

Cette nouvelle cause une sensation énorme. Deltchef était, en effet, l'âme de l'organisation de l'insurrection macédonienne. C'est lui qui en avait dressé tout le plan et était peut-être le seul à en connaître tous les ressorts.

Статијата „Убиството на Делчев“, објавена во париски Le Petit Journal од 26.05.1903, р.3.

Сепак, пред моќта на фактите, Le Temps конечно објавува дека Гоце Делчев бил убиен во битката кај Баница:

Смртта на Делчев⁷³

Gazette de Francfort пренесува, според кажувањето на учителот Димов, соборец на Делчев во битката кај Баница (на 15 километри северно од Серес), детали за смртта на водачот на Внатрешната организација:

Турците, дознавајќи дека Делчев бил во Баница со 15 луѓе, го опколиле селото со 800 души пешадија и со 200 души коњица. Делчев и седуммина од неговите другари загинале во уличните борби; другите од четата побегнале. Потоа Турците ги собрале селаните надвор од селото, ги масакрирале мажите, ги изнасилуваат жените, или ги однеле со себе и потоа го запалиле ова село со 115 домаќинства; се спасиле само 15 лица.

⁷² "Assassinat de Deltchef", *Le Petit Journal* (Paris), XLI/14760, 26.05.1903: 3.

⁷³ "La mort de Deltchef", *Le Temps* (Paris), XLIII/15323, 29.05.1903: 2. Текстот е објавен и во *Гоце Делчев IV...*, 36.

Печатот во италијанското кралство

Иако интересот на италијанското кралство за османлиска Македонија бил второстепен, поголемите весници во Италија имале свои дописници во разни краишта на европска Турција и не зависеле од информациите на телеграфските агенции од Лондон и Виена. Така, во случајот со смртта на Гоце Делчев, италијанските читатели добивале навремени вести директно од италијанските кореспонденти. Токму на ова се должат и дел од разликите во претпазливите информации објавувани во весниците во Лондон, Виена или Берлин и спектакуларните и преувеличени цифри за судирот кај Баница во италијанските печатени медиуми.

Како и во другите европски земји, интересот за Делчев во италијанскиот печат бил поврзан со солунските атентати. Уште на 7 мај 1903 година, на насловната страница на торинска *La Stampa*, во статијата „Од каде потекнува динамитот?“, Делчев е опишан како „главен организатор на бунтовниците, близок на Сарафов и способен производител на бомби.“⁷⁴ Следниот ден, римските *Il Giornale d'Italia* и *Avanti*, известуваат за битката кај Баница и смртта на Делчев. Иако и двата весника пишуваат за истиот настан и очигледно се потпираат на ист извор, бројките што ги нудат за загиналите во судирот и епитетите со кои што е опишан Делчев се разликуваат. *Avanti* пишува за смртта на „некој си Делчев“, во битка во која што загинале 79 четници и 5 Турци, а биле запалени 30 куќи. *Il Giornale d'Italia*, во статијата „Денови на терор во Солун“, ја опишува смртта на „познатиот Делчев“ во битка во која што револуционерите имале 70 мртви.⁷⁵ Истиот извештај следниот ден бил публикуван и во *La Stampa*, која, малку поскромно, тврди дека во „триесетчасовна битка кај Серес, паднаа Делчев и единаесет Бугари. Турците имаа четири мртви и осум повредени. Џорџо Делчев, познат како организатор на нападите во Солунскиот вилает, беше мошне вешт бомбаш.“⁷⁶ Бројката од 11 загинати ја прифатил и миланскиот *Corriere della sera*, кој во статијата „Смртта на еден македонски водач“ известува за „судир помеѓу трупите и една чета на прославениот динамитџија Делчев, кого Бугарите го глорифицираат како ‘недопирливиот’ и кој остана мртов заедно со единаесет соборци“.⁷⁷

⁷⁴ „La dove proviene la dinamite“, *La Stampa* (Torino), XXXVII/125, 7.05.1903: 1.

⁷⁵ Кочо Сидовски, „Италијанската јавност за загнувањето на Гоце Делчев“, *Гласник на Институтот за национална историја*, год. 38, бр. 1-2, Скопје (1994), 78.

⁷⁶ „La morte di Delceff e di Zonceff. L'opera degli anarchiei“, *La Stampa* (Torino), XXXVII/127, 9.05.1903: 1

⁷⁷ „Gli avvenimenti nei Balcani. La morte d'un capo-Macedone“, *Corriere della sera* (Milano), 28/127, 10.05.1903: 3.

Конечно, на 13 мај, *Corriere della sera* објавува многу подетален извештај за битката кај Баница:

Intorno al combattimento di Banitza, presso Seres, fra le truppe e gl'insorti, si torna a confermare la morte del celebre capo Deltcheff, colui che sequestrò la missionaria americana miss Stone.

Il combattimento si svolse così: una compagnia di quaranta soldati, comandata da un maggiore, traversò il villaggio di Banitza, composto di 150 case ed eretto sopra una collina, marciando verso Seres, sulla ferrovia Salonico-Constantinopoli. Lasciato il villaggio alle spalle, la compagnia incontrò un contadino bulgaro, il quale si presentò al maggiore e gli disse che il villaggio era invaso da una banda arrivata dalla Bulgaria. Il maggiore, riconoscendosi poco in forze per tentare un attacco, spedì alcuni soldati a Seres, dove risiede una divisione militare, per chiamare dei rinforzi. Dopo sette ore giunse infatti mezzo battaglione di fanteria composto di 400 uomini. Notate che l'incontro col contadino avvenne la sera, perciò il concentramento avvenne la notte di martedì. All'alba Banitza era completamente circondata: il maggiore mandò a chiamare, per mezzo d'un contadino, il capo del villaggio, che era un prete bulgaro, ordinandogli di consegnargli i briganti; il capo tornò al villaggio e più tardi ritornò presso il maggiore, dichiarandogli che gl'insorti rifiutavano di arrendersi. Allora il maggiore gli ordinò di far uscire dal villaggio tutte le donne ed i bambini, il che avvenne subito. Le donne fuggirono lontano coi bambini, ed i turchi cominciarono un fuoco vivissimo di fucileria contro il villaggio, formati in colonne di attacco. Gl'insorti, in numero di 26 ed aiutati da circa 50 contadini, risposero al fuoco; ma i turchi restrinsero il loro cerchio ed arrivarono alle prime case, cominciando un combattimento speciale, casa per casa.

Gl'insorti, oltre che sparare delle fucilate, gettavano delle bombe di dinamite; poi appiccicarono il fuoco a cinque case, d'onde l'incendio si comunicò a tutto il villaggio.

Una parte della banda seppe approfittare dell'occasione per sfuggire fra le file nemiche al cadere della sera e dopo circa venti ore di accanito combattimento.

Rimasero morti gran parte dei contadini, oltre a vari insorti, fra cui, insieme al capo insorto Deltcheff, si contano i sotto-capi Dimitroff e Constantinoff.

Deltcheff, antico maestro di scuola, era divenuto fra i più attivi capi della rivolta e dirigeva il movimento dell'organizzazione interna.

Tutti gl'insorti vestivano un'uniforme di tela grigia e portavano un berretto con sopra scritto in bulgaro « Libertà o morte ». Presso i cadaveri si ritrovò un poligrafo che serviva per stampare un giornale rivoluzionario. Fra le varie altre carte trovate indosso a Deltcheff c'era la pianta della città di Seres con delle indicazioni comprovanti il progetto di disseminarvi delle mine di dinamite come a Salonico.

Статијата „Како умре водачот на бунтовниците Делчев“, објавена во *Corriere della Serra*, од 13.05.1903, p.3

Како умре водачот на бунтовниците
Делчев⁷⁸

Во врска со битката помеѓу трупите и бунтовниците кај Баница, во близина на Серес, повторно се потврди смртта на прославениот водач Делчев, кој ја киднапираше американската мисионерка мис Стон.

Борбата се одвивала како што следува: еден одред од четириесет војници, под команда на мајор, преминал во селото Баница, кое има 150 куќи и е издигнато на рид, по што марширал кон Серес по железничката линија Солун-Константинопол. Откако го оставил зад себе селото, одредот наишол на еден бугарски селанец, кој му се претставил на мајорот и му кажал дека селото било окупирано од чета што пристигнала од Бугарија. Мајорот, увидувајќи дека неговата сила е мала за да изврши напад, испратил неколку војници во Серес, кај што е сместена една воена дивизија, за да повикаат засилување. По седум часа навистина пристигнал пешадиски полубаталјон составен од 400 души. Треба да се истакне дека средбата со селанецот се случила навечер, па затоа и концентрирањето (на војската) се случило во вторникот вечерта. Во мугрите, Баница била целосно опколена; со посредство на еден селанец, мајорот испратил да се повика селскиот кмет, кој беше бугарски поп и му наредил да ги предаде четниците; кметот се вратил во

⁷⁸ "Come morì il capo insorto Deltcheff", *Corriere della sera* (Milano), 28/130, 13.05.1903: 3. Истиот текст, со одредени испуштања и разлики во преводот, е објавен во: *Гоце Делчев IV...*, 31-32.

селото и подоцна повторно дошол кај мајорот и изјавил дека бунтовниците одбиле да се предадат. Тогаш мајорот наредил да излезат од селото сите жени и деца, кои веднаш го сториле тоа. Жените со децата побегнале далеку, а Турците започнале да пукаат кон селото, во офанзивна формација. Бунтовниците, 26 на број и потпомогнати од околу 50 селани, одговориле на огнот; но Турците ги збиле своите редови и стигнале до првите куќи, започнувајќи специјална борба, куќа по куќа.

Освен што пукале со пушки, бунтовниците фрлале и динамитни бомби; потоа запалиле пет куќи, од каде што огнот го зафатил целото село.

Еден дел од четата ја искористил ситуацијата за да побегне низ непријателските редови, (а ова се случи) откако падна ноќта, по околу дваесетчасовна жестока битка.

Голем дел од селаните биле најдени мртви, а меѓу нив имало и разни војници, меѓу кои, заедно со водачот на бунтовниците, Делчев, биле и подвојводите Димитров и Константинов.

Делчев, стар мајстор на занаетот, беше еден од најактивните водачи на револтот и го диригираше движењето на Внатрешната организација.

Сите бунтовници носеа униформи од сиво платно и беретка над која на бугарски пишуваше 'слобода или смрт'. Близу до паднатите беше пронајден полиграф, кој служеше за печатење на револуционерен весник. Меѓу разните други хартии пронајдени кај Делчев, имаше и план на градот Серес со упатство кое го докажува проектот за дистрибуирање на динамитните мини, како (што се случи) во Солун.

Кога се чинело дека интересот на италијанскиот печат за смртта на Делчев спласнува, тогаш младиот новинар, а подоцна прославен воен кореспондент, Луици Барсини, испратил детален извештај од градот Серес, во кој ги опишува битките помеѓу четите и османлиските трупи и, откако накусо ја спомнува битката кај Баница, ја става под прашање смртта на Гоце:

Настаните на Балканот⁷⁹

Серес, 18 мај

...Последниот судир е оној од Баница на 5 мај, каде што беше убиен познатиот Делчев, за кого комитетите од Софија тврдат дека е уште жив. Самите Турци не покажуваат преголема сигурност дека го убиле, бидејќи телото на наводниот главен водач го закопале на непозната локација, откако го донесоа тука во Серес тајно во ноќта за да го фотографираат.

⁷⁹ Luigi Barzini, "Gli avvenimenti nei Balcani", *Corriere della sera* (Milano), 28/147, 30.05.1903: 2.

Германскиот печат

Како и во останатите европски земји, првите споменувања на Гоце Делчев во германскиот печат биле поврзани со солунските атентати. Во извештаите што пристигнувале во Берлин од дописниците во Софија, Делчев е опишан како „првиот и најзначаен произведувач на бомби, главен организатор на бунтот и доверливо лице на Сарафов“.⁸⁰ Иако во фокусот на германските новинари бил Борис Сарафов, значајно внимание му се посветува и на Делчев, како, наводно, втор човек на Организацијата:

„... Следната најзначајна личност меѓу луѓето од акција е Ѓорѓи Делчев, кој ‘работи’ во Солунскиот регион. Тој го крена железничкиот мост во воздух со динамит, главен организатор е на револуцијата и е типичен претставник на теророт“.

Откако *Vossische Zeitung* продолжува да го опишува Делчев и ја раскажува нам веќе познатата приказна дека Гоце наводно ја напуштил воената школа во Софија за да им се придружи на Грците во Грчко-турската војна, описот финишира со податокот дека Делчев не бил премногу храбар и дотогаш избегнувал да се судрува со турските трупи, како и дека мизерниот живот по планините сериозно му го загрозил здравјето.⁸¹

Додека новинарите во Берлин им посветувале страници на Сарафов, Делчев и на солунските атентатори, пристигнале и првите информации за судирот во Баница. Неколку пати се зборува за судир на турски војски со чета во околината на Серес, но не се навлегува во детали. Германските новинари дотолку не успеале да поврзат дека загиналиот во Баница бил истиот човек за кој што обемно пишувале во претходните денови, што *Berliner Tageblatt* истакнува дека „капетанот Доналцев, кој беше убиен во Баница, беше знаменосецот на востаниците“.⁸²

Меѓутоа, кон крајот на мај, *Frankfurter Zeitung* стигнува до сигурни податоци за смртта на Делчев и ја објавува една од поинтересните стории за судирот во Баница, која веднаш била пренесена и од останатите весници на германски јазик:

⁸⁰ "Türkei. Die Dynamitanschläge von Saloniki", *Vossische Zeitung* – Morgen ausgabe (Berlin), no. 209, 6.05.1903: 4.

⁸¹ "Die bulgarischen Aufstandsführer", *Vossische Zeitung* – Morgen ausgabe (Berlin), no. 211, 7.05.1903: 3-4.

⁸² "Zur tätigkeit Kriegsgerichte in Saloniki", *Berliner Tageblatt* – Abend ausgabe (Berlin), XXXII/237, 11.05.1903: 2.

Македонските масакри⁸³

Берлин, 27 мај – „Франкфуртер Цајтунг“ објавува депеша од својот македонски кореспондент, во која се истакнува дека за време на крвопролевањето извршено од турските трупи на 10 мај во селото Баница, во близина на Серес, сите жители на селото, со исклучок на петнаесет души, биле заклани без разлика на возраста и полот. Во Баница живеела илјада и петстотини семејства.

Веста дека масакрот бил последица на присуството на македонскиот востанички лидер Делчев во Баница, се чини дека е потврдена. Турските трупи биле испратени да го убијат страшниот Делчев, или да го фатат жив. Меѓутоа, задачата воопшто не била лесна, бидејќи Македонците се собрале околу својот водач и им приредиле топол пречек на Турците кога овие упаднале во селото. Дури после една долга и очајничка борба, малкуте борбени Македонци потклезнале пред бројната надмоќ на веројатно тројно супериорните турски непријатели. Отпорот на кој што наишле Турците при продорот во селото, дотолку ги вознемирил и налутил, што започнале да ги масакрираат жителите и на крајот ги запалиле сите куќи.

Статијата „Македонските масакри“, објавена во *Der Deutsche Correspondent* на 29.05.1903, р. 4.

Macedonische Metzereien.

Berlin, 27. Mai.—Die „Frankfurter Zeitung“ veröffentlicht eine Depesche ihres macedonischen Correspondenten, worin es heißt, daß bei dem Blutbade, das türkische Truppen am 10. Mai in dem Dorfe Baniza bei Seres anrichteten, die ganze Bevölkerung des Dorfes, mit alleiniger Ausnahme von fünfzehn Personen, ohne Unterschied von Alter oder Geschlecht niedergemetzelt wurden. Eintausend fünfhundert Familien hatten in Baniza gewohnt.

Die Nachricht, daß das Massacre die Folge der Abwesenheit des macedonischen Insurgentenführers Deltcheff in Baniza war, scheint sich zu bestätigen. Die türkischen Truppen waren ausgesandt worden, um den gefürchteten Deltcheff todt oder lebendig zu fangen. Die Aufgabe war jedoch durchaus keine leichte, denn die Macedonier scharten sich um ihren Führer und bereiteten den Türken, als diese das Dorf stürmten, einen heißen Empfang. Erst nach langem verzweifelten Kampfe unterlag das Häuflein streitbarer Macedonier dem ihm an numerischer Stärke wohl dreimal überlegenen türkischen Feinde. Der Widerstand, auf den die Türken bei der Erstürmung des Dorfes gestoßen waren, hatte sie derart gereizt und in Wuth versetzt, daß sie das Blutbad unter den Bewohnern anrichteten und zum Schluß dann noch sämtliche Häuser in Brand steckten.

⁸³ „Macedonische Metzereien“, *Der Deutsche Correspondent* (Baltimore), 63/149, 29.05.1903: 4.

Печатот во руското царство

За жал, до излегувањето на овој текст во печат, не успеавме да ги обезбедиме најтиражните весници од Санкт Петербург и Москва од почетокот на 20 век. Со оглед на рускиот интерес за османлиска Македонија, веруваме дека на страниците на Новое время, Новости дня, Рускiй листокъ, Московскiя вѣдомости, Петербургская газета и Московскiй листокъ може да се пронајдат интересни колумни и вести за битката кај Баница, смртта на Гоце и за неговото значење за македонското револуционерно движење. Оттука, со жалење констатираме дека овој наш труд е сериозно осиромашен и во иднина ќе биде потребно негово надополнување со вестите од страниците на рускиот печат. Засега ќе треба да се задоволиме со известувањата за смртта на Делчев во останатите делови на пространото Руско царство. Од Финска и Латвија на северозапад, Сибир на север, Украина на запад и Грузија на југ, дневниот печат редовно ги презема телеграмите од руската телеграфска агенција и вестите од медиумите во Виена и Берлин и ги запознава своите читатели со Гоце Делчев. Така, на 26.04/9.05.1903 година, рускиот весник од Даугавпилс (Латвија), Двинскiй листокъ, известува дека во битката кај Баница не бил убиен генералот Цончев, туку предводникот на востаниците – Делчев.⁸⁴ Во следните денови истата вест ја пренеле Кавказ од Тбилиси и Сибирская жизнь од градот Томск.⁸⁵ Истовремено, весниците во Сибир, Украина, Карелија и Финска известуваат дека Гоце Делчев бил главен организатор и душа на македонското движење, а веста за неговата смрт предизвикала длабока жал во македонските кругови.⁸⁶ Хелсиншки Päivälehti го опишува Гоце како „најистакнат произведувач на бомби и близок пријател на лидерот на македонското движење – Борис Сарафов“,⁸⁷ а тиражниот Киевлянинъ истакнува дека „Делчев беше знамето околу кое со слепа преданост се собираа сите незадоволни“.⁸⁸ Весникот Helsingfors-Posten, кој излегувал на шведски јазик во Хелсинки, во статијата „Убиен е водачот на македонските револуционерни комитети“ навлегува и во теориите за предавството на Гоце и,

⁸⁴ “Телеграммы Дв. Листка”, *Двинскiй Листокъ* (Двинскъ), IV/313, 26.04.1903: 5.

⁸⁵ “Телеграммы”, *Кавказъ* (Гифлисъ), LVIII/109, 27.04.1903: 1; “Телеграммы Россiйскою телеграфнаю агенства”, *Сибирская Жизнь* (Томскъ), X/91, 29.04.1903: 1.

⁸⁶ “Телеграммы Россiйскою телеграфнаю агенства”, *Сибирская Жизнь* (Томскъ), X/93, 1.05.1903: 1; “Телеграммы”, *Киевлянинъ* (Киев), XXXIX/117, 29.04.1903: 4; “Deltschew stupat”, *Tammerfors Nyheter* (Tampere), no. 73, 13.05.1903: 3; “Händelserna å Balkan”, *Wiborg Nyheter* (Vyborg), no. 109, 13.05.1903: 3.

⁸⁷ “Тараhtumat Balkanilla”, *Päivälehti* (Helsinki), no. 109, 13.05.1903: 3.

⁸⁸ “Македонскiя дѣла”, *Киевлянинъ* (Киев), XXXIX/125, 7.05.1903: 2.

повикувајќи се на извори од Софија, тврди дека „Делчев им падна на раце на Турците преку предавство извршено од грчки шпион и веднаш беше убиен“.⁸⁹

Грчкиот печат

Делчев, убиениот бугарски војвода, беше млад резервен поручник, кој ги напушти (воените) редови за време на Грчко-турската војна за да се бори како доброволец против Грците. Сарафов го ангажираше како супервизор при производството на бомби и минирањето.⁹⁰

Во горниот текст, објавен во атински Σκρίπ, единствената точна информација е дека Делчев бил убиен! Останатото, дека бил доброволец во турската армија кој војувал против Грците, или, пак, дека бил послушник на омразениот Сарафов, требало само да ја засили еуфоријата кај грчката јавност поради неговото убиство. Јасно, сето ова се должело на односот на грчката држава кон македонското револуционерно движење и опасноста што ТМОРО ја претставувала за грчките територијални аспирации. Оттука, не треба да изненадува квалификацијата што за Делчев ја дава Ακρόπολις, ниту пак изборот на Εμπρός, од многуте теории за предавството на Делчевата чета, да ја одбере онаа во која што „херојот“ што ги известил Османлиите за присуството на четата во Баница бил Грк:

Смртта на озлогласениот водач Делчев⁹¹

И покрај негирањата на бугарските весници, официјално е потврдено дека во близина на селото Баница, османлиската војска го уби озлогласениот водач Делчев и многу негови следбеници.

Како се оценува убиството на Делчев⁹²

... Смртта на Делчев, главниот дост на востанието, печатот му ја препишува на некој Грк, кој ги известил Турците дека овој се наоѓа со чета востаници во селото Баница, кое по двочасовна борба беше пеплосано заедно со жителите и востаниците. Оваа значајна загуба се смета за сериозен удар врз востаничкото движење.

⁸⁹ "Den makedoniska revolutionskomiténs chef dödad", *Helsingfors-Posten* (Helsinki), no. 146, 31.05.1903: 3.

⁹⁰ "Ποιος ο Βούλγαρος Δέλτσεφ", *Σκρίπ* (Αθήνα), Ζ/2769, 1.05.1903: 3.

⁹¹ "Ο θάνατος του περιβόητου αρχηγού Δέλτσεφ", *Ακρόπολις* (Αθήνα), Κ/7596, 26.04.1903: 1; Истата вест и во: "Συνελήφθη ο αρχιληστανταρτης Δέλτσεφ", *Σκρίπ* (Αθήνα), Ζ/2764, 26.04.1903: 2.

⁹² "Πос κρίνεται ο φόνος του Δέλτσεφ", *Εμπρός* (Αθήνα), Ζ/2334, 16.05.1903: 3.

Од бројните вести во грчкиот печат за смртта на Делчев,⁹³ се издвојува извештајот за судирот кај Баница, кој бил испратен до редакцијата на *Σκριπ* од страна на грчкиот конзул во Серес:

**ΠΩΣ ΕΞΩΝΤΩΘΗ
ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΔΕΛΤΣΕΦ**

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ ΤΟΥ "ΣΚΡΙΠ",

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 26 Απριλίου (Δε' έμμέσου όδου).
Έγνώσθησαν αι έξής λεπτομέρειαι περί τής καταστροφής τής συμμορίας του περιωνύμου Δέλτσεφ, τής όποίας έτηλεγράφησε ό "Έλλην πρόξενος των Σερρών.

Τα χαράγματα τής Τετάρτης ή συμμορία έσήλασεν εις τό χωρίον Βανίτσα, δίωρον απέχον των Σερρών και οικουμένον υπό 200 σχεμακτικόν οικογενειών, παραλαβούσα ός έξήκοντα χωρικούς νέους, ός όπλασε, διηυθύνθη ένα καταστρέψη τό έγγύς έλληνικόν χωρίον.

Είς όμως χωρικός άντεληφθείς τήν συμμορίαν λίαν πρώε είδοποίησε τον στρατόν εύρισκόμενον εκεί πλησίον, όστις λαθών επικουρίαν εκ Σερρών έστράπη προς καταδίωξιν των διαφεύγοντων περιζώσας τό χωρίον.

Ούτοι ήρνήθησαν να παραδοθώσι και ήρξαντο πυροβολούντες και ρίπτοντες βόμβας κατά του στρατού, όστις έπιτεθείς κατώρθωσε να διασκορπίση τήν συμμορίαν φαναύσας πλείστους μεταξύ των όποιών και τον αρχηγόν Δέλτσεφ.

Επ' αútων εύρέθησαν προκηρύξεις του κομιτάτου, χάρτης τοπογραφικός των τμημάτων Σερρών και Δράμας και περιγραφή τής αιθηροδρομικής γραμμής. Εκ των ριφθεισών βομβών υπό των Βουλγάρων εκάησαν οικίαι τινές του χωρίου. Οι διαφυγόντες συμμορέται καταδιώκονται.

Статијата „Како беше уништена четата на Делчев“, објавена во *Σκριп* на 27.4/10.05.1903, pp. 3-4.

Како беше уништена четата на Делчев⁹⁴

Солун, 26 април

Ги дознавме следниве детали за побелта на дружината на прочуениот Делчев, кои телеграмски ни ги прати грчкиот конзул во Серес. Во средата четата пристигнала во селото Баница, кое е оддалечено два часа пат од Серес, а го населуваат 200 шизматички семејства; четата зела и шеесет млади од селото, кои ги вооружила, па се упатила да го уништи блиското грчко село.

Но, рано изутрината, еден селанец ја забележал четата и ги известил воените единици што се наоѓале во близина; овие, пак, откако дочекале засилување од Серес, се впуштиле да ги гонат убијците и го опколиле селото. Овие одбиле да се предадат и почнале да пукаат и да фрлаат бомби врз војската, која, откако нападнала, успеала да ја разбие четата, убивајќи ги повеќето, меѓу кои и водачот Делчев. Кај нив беа најдени објави од Комитетот, топографска карта на серската и драмска област, како и опис на железничката линија. Од фрлените бомби од страна на Бугарите изгореа некои куќи во селото. По избеганите членови на четата се врши потеря.

⁹³ "Πως εινε διοργανωμένα τα κομιτάτα. Ο πρωτουργός τής έσωτερικής όργανώσεως Δέλτσεφ", *Ακρόπολις* (Αθήνα), Κ/7597, 27.04.1903: 2; "Ο θάνατος του Δέλτσεφ και αι ενέργειαι των κομιτάτων", *Το Αστν* (Αθήνα), ΙΖ/4488, 11.05.1903: 1; "Δεινη απώλεια", *Σκριπ* (Αθήνα), Ζ/2767, 29.04.1903: 3.

⁹⁴ "Πως εξωντώθη το σώμα του Δέλτσεφ", *Σκριπ* (Αθήνα), Ζ/2765, 27.04.1903: 3-4.

Печатот во Скандинавија, Шпанија и Холандија

Кралствата Данска, Шведска, Шпанија и Холандија не биле Големи сили и немале економски и политички интереси на Балканот. Затоа и вестите што биле објавувани за настаните во османлиска Македонија биле од втора рака и посиромашни од дотука претставените статии и написи. Новинарите од наведените земји веројатно процениле дека судирот во Баница и смртта на Делчев не продавале весници, па, следователно, и вестите за овој настан се сиромашни и едвај можат да се најдат тука-таму на маргините од весниците.

Скандинавскиот печат, на пример, покажал жив интерес за солунските атентати, но не и за убиството на Гоце Делчев. Данскиот *Jyllandsposten*, кој имал ексклузивен пристап до владините телеграми и важел за најинформиран весник во Данска, на 8 мај 1903 година известува за судир на чета со турските трупи во село во близина на Серес, во кој четата употребила динамит, а на 15 мај информира и за жестока битка што во претходните денови се случила во близина на Серес, но не го спомнува Делчев.⁹⁵ Најтиражниот скандинавски весник, стокхолмски *Aftonbladet*, воопшто и не известува за судирот кај Баница, а Делчев го спомнува само во контекст на солунските атентати, како „главен организатор на бунтот“.⁹⁶ Еден друг весник од Стокхолм, *Dagens Nyheter*, на 9 мај 1903 година информира дека по жестока битка селото Баница било запалено од турските трупи,⁹⁷ а следниот ден истакнува дека „најважен лик во македонската ‘пропаганда на дејствување’ е Ѓорѓи Делчев“, но воопшто не успева да ја направи конекцијата дека токму Делчев бил убиен во судирот кај Баница.⁹⁸

Во Шпанија, пак, небаре се работело за држава на друг континент, вестите за смртта на Гоце биле објавени дури кон крајот на мај, истовремено со нивното публикување во австралискиот и новозеландскиот печат. Всушност, станува збор само за една телеграфска информација од Софија, која *via* Париз била пренесена од мадридска *La Correspondencia de España* и други шпански весници, и во која накусо се

⁹⁵ “Telegrammer”, *Jyllands-Posten* (Aarhus), 33/128, 8.05.1903: 2; “Balkan-Røret. Telegrammer”, *Jyllands-Posten* (Aarhus), 33/134, 15.05.1903: 2.

⁹⁶ “Upporet i Macedonien. Dynamit attentaten”, *Aftonbladet* (Stockholm), no. 105, 8.05.1903: 2.

⁹⁷ “Jäsningen på Balkan”, *Dagens Nyheter* (Stockholm), no. 11882, 9.05.1903: 3.

⁹⁸ “De bulgariska friskarorna i Macedonien och deras ledare”, *Dagens Nyheter* (Stockholm), no. 11883, 10.05.1903: 3.

констатира дека Делчев и востаниците кои тој ги предводел, биле убиени од Турците во Баница.⁹⁹

Слична незаинтересираност покажал и холандскиот печат, каде што се игнорира убиството на Делчев. Меѓутоа, на насловната страница на амстердамски *De Tijd* од 26 мај 1903 година е објавена една мошне интересна статија за обидите на бугарскиот премиер, Рачо Петров, да преговара со ТМОРО во контекст на прекинување на револуционерните борби, во која се предвидува каков би бил одговорот на комитетите и се потенцира огромната загуба што Македонците ја претрпеле од смртта на Делчев:¹⁰⁰

De nieuwe bulgaarsche minister-president Petroff heeft een bewijs willen leveren van zijn goeden wil om in den toestand op het Balkanschiereiland verbetering te brengen. Hij gaf der Porte kennis van zijn verlangen om betreffende Macedonië tot een schikking te komen, belovende van zijn kant te zullen onderhandelen met het macedonische comité van organisatie, ten einde gedurende zijn onderhandelingen met Konstantinopel een schorsing te verkrijgen van de revolutionaire krijgsbedrijven. Het spreekt vanzelf dat Petroff bij het comité, dat met dergelijke onderhandelingen eenvoudig den draak steekt, aanklopt aan eens dooven mans deur. Zelfs de onverwachte dood van een der hoofdleiders van de beweging, Delcheff — een groot verlies voor de Macedoniërs — zal aan die onverzoenlijke gezindheid niets veranderen.

Новиот бугарски премиер, Петров, сакаше да достави доказ за неговата добра волја за подобрување на ситуацијата на Балканскиот Полуостров. Тој ја извести Портата за својата желба да се постигне согласност во врска со Македонија и притоа вети дека ќе преговара со македонските комитети на Организацијата за да се постигне прекин на револуционерните борби на четите за време на неговите преговори со Константинопол. Се разбира дека Петров тропа на вратата на глувиот кај комитетите, бидејќи со вакви преговори само им се потсмева. Дури и неочекуваната смрт на еден од водачите на движењето, Делчев – огромна загуба за Македонците – нема да го промени овој непомирлив став.

Статија во амстердамски „*De Tijd*“ од
26.05.1903, p. 1.

⁹⁹ “En Los Balkanes. Victoria de los turcos”, *La Correspondencia de España* (Madrid), LIV/16546, 27.05.1903: 2; “Turcos y macedonios”, *La Atalaya* (Santander), XI/3726, 27.05.1903: 3.

¹⁰⁰ “Buitenland”, *De Tijd* (Amsterdam), no. 16951, 26.05.1903: 1.

Швајцарскиот печат

На почетокот на 20 век, Швајцарската конфедерација немала економско-политички интереси на Балканот. Следејќи го востановеното правило кај земјите што не покажувале интерес за Османлиска Македонија да не ја запознаваат својата јавност со борбите на ТМОРО со турските групи, логичен би бил заклучокот дека и швајцарските новинари не известувале за убиството на Делчев. Реалноста била поинаква. Имајќи ги предвид географската положба на Швајцарија и официјалните јазици во државата, во земјата слободно циркулирале весници од соседните држави. На ова се должи и фактот дека повеќето вести за битката кај Баница и убиството на Делчев биле до збор преземани од францускиот, италијанскиот, германскиот и австроунгарскиот дневен печат. Можеби поради поврзаноста на солунските атентатори со т.н Женевска група, токму во франкофонска Швајцарија бил покажан жив интерес за атентатите, но и за смртта на Делчев, како наведен главен бомбаш и идеен лидер на гемициите. Така, во швајцарските весници на француски јазик од мај 1903 година, се објавуваат вести за опсадата на Баница, за храбриот отпор на четата на Делчев, за неговата смрт, како и за неговото значење за Организацијата.¹⁰¹ Во прилог следува една интересна сторија објавена во *La Liberté*, во која авторот на текстот се сомнева дека Делчев бил убиен и сликовито го објаснува Гоцевото значење за Организацијата и неговата витална улога во одржувањето на независноста на ТМОРО.

Во Македонија¹⁰²

Во Софија сè уште не веруваат дека Делчев бил убиен или ранет и се претпоставува дека тој поскоро се наоѓа во Бугарија, отколку во Македонија. Веројатно станува збор за – можеби намерна – печатна грешка во името од страна на Турците: имено, еден шеф на банда, Дечев, бил тешко повреден пред неколку дена меѓу Цумаја и Серес.¹⁰³ Впрочем, доколку навистина се работеше за Делчев, кој е душата на Внатрешната организација и за чија што глава нудат

¹⁰¹ “En Macédoine”, *Gazette de Lausanne*, CV/119, 23.05.1903: 3; “Affaires de Macédoine”, *L’Impartial* (La Chaux-de-Fonds), XXIII/6920, 25.05.1903: 1; “La Macédoine”, *Gazette de Lausanne*, CV/120, 25.05.1903: 2; “Nouvelles du jour”, *La Liberté* (Fribourg), 33/119, 26.05.1903: 1; “La mort de Deltcheff”, *Gazette de Lausanne*, CV/122, 27.05.1903: 1; “Dans les Balkans”, *L’Express: Feuille d’avis de Neuchâtel* (Neuchâtel), CXLV/121, 28.05.1903: 2; “Macédoine”, *Journal de Genève* (Geneva), LXXIV/147, 30.05.1903: 1.

¹⁰² “En Macédoine”, *La Liberté* (Fribourg), 33/108, 12.05.1903: 1.

¹⁰³ Никола Дечев (1880-1903), велешки војвода, навистина имал судир со турските групи на 8 април 1903, но битката се одвивала кај виничкото село Лески, а не помеѓу Цумаја и Серес.

En Macédoine

On ne croit toujours pas, à Sofia, que Deltchef ait été tué ou blessé, et on suppose qu'il serait plutôt en Bulgarie qu'en Macédoine. Il n'y a probablement eu qu'une erreur de nom, peut-être volontaire, chez les Turcs, un chef de bande, Deltchef, ayant été blessé grièvement, il y a quelques jours, entre Djumaja et Seres. D'ailleurs, les Turcs s'empresseraient de confirmer eux-mêmes la nouvelle s'il s'agissait vraiment de Deltchef, l'âme de l'Organisation intérieure, dont ils ont mis la tête à prix pour 500 livres turques. La mort de celui-ci serait, en effet, un coup presque irréparable, lui seul connaissait à fond tous les fils secrets de l'Organisation, les noms des affiliés, les cadres, dont le personnel s'ignore d'un groupe à l'autre, les dépôts d'armes, de munitions de dynamite cachés dans les montagnes. Sans Deltchef, l'Organisation, qui avait toujours su garder son indépendance vis-à-vis des Comités de Bulgarie, risquerait d'être désemparée. Mais, encore une fois, la nouvelle de la mort de Deltchef est toujours fort sujette à caution. Les Turcs, en parlant de l'engagement où il aurait succombé, accusent une vingtaine de morts de part et d'autre. Les Macédoniens n'auraient pas laissé tuer à si bon compte un chef qui est tout pour eux.

Статијата „Во Македонија“, објавена во швајцарскиот весник „La Liberté“ од 12.05.1903, р. 1.

500 турски лири, Турците ќе поитаат самите да ја потврдат веста. Неговата смрт навистина би била речиси ненадоместлив удар, бидејќи само тој во потполност ги знаеше сите тајни нишки на Организацијата, имињата на соработниците, кадарот, чијшто персонал не се познава од една група до друга, складиштата за оружје, муницијата од динамит скриена во планините. Без Делчев, Организацијата, која секогаш умееше да ја задржи својата независност vis-à-vis комитетите од Бугарија, е под ризик да се најде во небрано. Но, уште еднаш, веста за смртта на Делчев е сè уште предмет на голема претпазливост. Зборувајќи за потфатот во кој тој наводно загинал, Турците наведуваат по дваесетина мртви од секоја страна. Македонците не би дозволиле еден водач кој за нив претставува сè, да биде убиен наспроти толку малку (жртви од другата страна).

Печатот во Соединетите американски држави

Американските медиуми навремено ги известиле своите читатели за битката кај Баница и смртта на Гоце Делчев.¹⁰⁴ Преку лондонски Reuters, виенското Korrespondenz Bureau и берлинско Wolffs Telegraphisches Bureau, вестите за убиството на Делчев биле пласирани на страниците на дневните весници од Њујорк до брегот на Пацификот и Хаваите и од Големите езера до Њу Орлеанс. Меѓутоа, додека го минувале Атлантикот, информациите од Reuters биле зачинети и прилаго-

¹⁰⁴ Гоце Делчев, спомени, документи, материали..., 208-209; "Bulgarian Leader Dead", *New York Tribune* (New York), LXIII/20630, 11.05.1903: 2; "Killing Christians", *The Paducah Sun* (Paducah), X/113, 12.05.1903: 6; *The McCook Tribune* (McCook), XXI/52, 15.05.1903: 6 и др.

дени на американскиот вкус, а вестите од Виена и Берлин се губеле во преводот и добивале сосема поинаква форма. Токму затоа, во американскиот печат може да се пронајдат најневеројатни цифри за убиените во Баница, најчудни лични имиња на учесниците во битката, најразлични топоними за местото на судирот и најневозможни теории за тоа кој го убил Делчев:

Смртта на македонскиот водач¹⁰⁵
Грчки шпион им предаде на Турците
каде се наоѓа Делчев
London Times – New York Times
Специјална телеграма

Лондон, 26 мај – Деталните извештаи за смртта на Делчев, познатиот македонски водач, вели дописникот на The Times од Софија, покажуваат дека тој, заедно со поетот Таворов, ја придружувал четата на Војвода и Кирчовски¹⁰⁶ и влегол во селото Баница, близу Серес, каде што неговото присуство им било предадено на Турците од страна на грчки шпион.

Голема сила го сардиса селото и после долг отпор сите членови на револуционерната чета беа убиени. Се вели дека и жителите на селото, кое беше запалено од Турците, биле убиени.

Делчев имаше триесет и две години. Тој беше учител и практично ја создаде сегашната македонска организација, која дејствува во сите делови на земјата...

Статијата „Смртта на македонскиот водач“, објавена во New York Times на 26.05.1903, p. 2.

MACEDONIAN CHIEF'S DEATH.

A Greek Spy Betrayed Deltcheff's Whereabouts to the Turks.

LONDON TIMES—NEW YORK TIMES
Special Cablegram.

LONDON, May 26.—Detailed reports of the death of Deltcheff, the famous Macedonian chief, says the Sofia correspondent of *The Times*, show that he accompanied a band under Voivoda and Kirtchovsky, together with the poet Tavoroff, and entered the village of Banitzza, near Seres, where his presence was betrayed to the Turks by a Greek spy.

A large force surrounded the village, and all the members of the revolutionary band were killed after a long resistance. It is stated that the inhabitants of the village, to which the Turks set fire, were also killed.

Deltcheff was thirty-two years old. He was a schoolmaster, and practically created the present Macedonian organization, which has ramifications in all parts of the country.

The Vienna correspondent of *The Times* says perquisitions and arrests continue in the vilayet of Adrianople. Numbers of priests and school teachers have been taken into custody. Arms have been found in six villages. The male population has fled, and agricultural work is at a standstill.

¹⁰⁵ "Macedonian Chief's Death", *The New York Times* (New York), LII/16657, 26.05.1903: 2.

¹⁰⁶ Во лондонски *The Times*, војводата дедо Иљо Крчовалијата е погрешно запишан како „војводата Кирчовски“. Њујоршки *Times* ја надградува грешката на лондонските колеги и, без да се разбере значењето на зборот „војвода“, заклучува дека се работи за две личности со име Војвода и Кирчовски.

Константинопол, 10 мај¹⁰⁷

Изјавата дека генералот Делчев, еден од главните македонски водачи, бил убиен во борба со Турците кај Лерин, беше официјално потврдена.

Убиен познат македонски водач¹⁰⁸

Константинопол, 18 мај – Во депеша добиена денес се вели дека Делчев, шеф на Македонците и познат водач, бил пронајден мртов во близина на Хорос.¹⁰⁹ Тој со себе носел целосен план на македонските железници и 10,000 франци.

Се верува дека бил убиен од македонскиот комитет, бидејќи бил осуден за предавство.

Со оган и меч, турските трупи збришаа македонски град¹¹⁰

Четиристотини и педесет лица умреа на ужасен начин во Баница

Софија, 24 мај – Турските трупи се нафрлија на селото Баница и со најужасен бес го збришаа заедно со речиси сите негови жители.

Војниците ги убиваа сите, вклучително жените и децата, со најголема бруталност. Офицери и војници користеа мечеви и бајонети и ги фрлаа телата на мртовците назад во куќите кои потоа беа запалени.

Бројката на убиени се проценува на 450, а од малото село не остана ништо освен урнатини.

Во контекст на последната вест, дел од американските медиуми објавуваат цифра од 1500 убиени семејства во Баница, а како причина за нивната смрт се наведува присуството на Делчев во селото.¹¹¹

Во воведните редови од овој труд го поставивме прашањето: дали е можен нов придонес кон една толку експлоатирана тема како убиството на Гоце Делчев? Нужно ли е повторно навраќање кон наста-

¹⁰⁷ *The Omaha Daily Bee* (Omaha), 11.05.1903: 2.

¹⁰⁸ "Famous Macedonian Leader Assassinated", *The Spokane Press* (Spokane), no. 165, 18.05.1903: 1.

¹⁰⁹ Веројатно се мисли на градот Серес.

¹¹⁰ "With Fire and Sword Turkish Troops wipe out Macedonian Town", *Commercial Advertiser* (Honolulu, Hawaii), XXXVII/6488, 25.05.1903: 1; Истата вест била објавена и во: "Turkish Massacre. Four Hundred and Fifty Persons Meet Death at Banitza", *Hilo Tribune* (Hilo, Hawaii), 8/30, 29.05.1903: 1; "Fire Massacre at Banitza", *The Democratic Advocate* (Westminster), XXXVIII/32, 30.05.1903: 4;

¹¹¹ "An Entire Village put to Sword. Fifteen Hundred Families Slaughtered by Turks in Macedonia After an Heroic Resistance", *The Washington Times* (Washington), no. 3271, 26.05.1903: 1.

ните од кобниот 4 мај, кога веќе се детално раскажани од директните учесници во баничката битка и темелно се анализирани од историчарите?

Историјата не е егзактна наука, а дигитализацијата на архивските материјали и на старата периодика овозможува пристап до податоци кои во минатите децении не биле достапни ниту за професионалните историчари. Оттука и одговорот на поставените прашања е позитивен. Без разлика на тоа што приложените весничарски стории нема значително да ги надградат досегашните сознанија за тоа што се случило во Баница, ниту пак ќе изнедрат некоја нова, научно-прифатлива верзија за Гоцевата смрт, со нив конкретно покажуваме како може да се искористи поголемата достапност на изворите за отворање и збогатување на теми кои што се навидум затворени и исцрпени. Дополнителна придобивка од овој времеплов е и можноста што цитираните новински стории ја нудат за отворање на теми кои што не се директно поврзани со убиството на Делчев, какви што се, на пример: перцепцијата на Европа и Светот во 1903 година за улогата на Делчев во македонското револуционерно движење и за целите и карактерот на Организацијата што тој ја предводел.

Литература:

Објавени документи:

- Англискиот печат за Илинденско-Преображенското востание 1903 г.*, съст. З. Николова (София: Македонски научен институт, 1998).
- Британски документи за историјата на Македонија (1901-1904)*, Том VI, ред. А. Трајановски (Скопје: Државен архив на Република Македонија-Македоника литера, 2012).
- Гоце Делчев, Спомени, документи, материјали*, съст. Л. Панайотов et al. (София: Наука и изкуство, 1978).
- Дипломатска преписка Краљевине Србије*, књ.1 (1. јануара 1902 – 1 јуна 1903), ред. В. Ђоровић (Београд: Државна штампарија краљевине Југославија, 1933).
- Дракул Симон, Македонија меѓу автономијата и дележот, Зборник руска дипломатска документација 1894-1913*, том 2, 1903 (Куманово: Просвета, 1997).
- Македонија во странскиот печат*, том 1, ред. Т. Џинго et al. (Скопје: Државен архив на Република Македонија, 2016).
- Румњнскиот периодичен печат за Македонија 1902-1904*, съст. Миле Томич, Шефџан Годороджа и Жеко Попов (София: Македонски научен институт, 2001).
- Странскиот печат за Илинденското востание (материјали)*, ред. Х. Г. Андоновски et. al. (Скопје: Здружение на новинарите на Н.Р. Македонија, 1953).
- Turkey No. 1 (1904), Further Correspondence Respecting the Affairs of South-Eastern Europe [March-September 1903]* (London: Harrison and sons, 1904).

Турски документи за убиството на Гоце Делчев, ред. А. Стојановски (Скопје: Архив на Македонија, 1992).

Монографии и статии:

- Андонов-Полјански Христо, *Гоце Делчев и неговото време* (Скопје: Култура, 1978).
- Андонов-Полјански Христо, „Југословенскиот печат за Гоце Делчев“, *Разгледи*, бр. 10 (1957), 1-2.
- Андонов-Полјански Христо, „Печатот за Гоце Делчев“, *Културен живот*, 5-6 (1963), 29-30.
- Баждаровъ Г., *Горно Броди* (София: печатница П. Глушковъ, 1929).
- Гоце Делчев III, Во спомените на современниците*, ред. Христо Андонов-Полјански (Скопје: Култура, 1972).
- Гоце Делчев IV, Документација, печат, летопис, хронологија, изреки, библиографија*, ред. Х. Андонов-Полјански (Скопје: Култура, 1972).
- Димески Димитар, *Гоце Делчев* (Скопје: Студентски збор, 1992).
- Димчевски Данаил, „Југословенскиот печат за смртта на Гоце Делчев“, *Разгледи*, бр. 4 (1968), 312-318.
- Яворовъ К. П., *Гоце Дѣлчевъ* (София: Книжарница Олчевъ, 1904).
- Къосев Дино, *Гоце Делчев-очерк* (София: БКП, 1967).
- Лебл Арпад, „Предилинденските борби и загинавањето на Гоце Делчев во печатот на Унгарија, јануар-мај 1903“, *Гоце Делчев и македонското револуционерно движење*, Материјали од Симпозиумот одржан на 8, 9 и 10 ноември 1972 година во Штип по повод 100-годишнината од раѓањето на Гоце Делчев, ед. Кирил Миљовски et al. (Скопје: МАНУ – Институт за национална историја, 1973), 239-257.
- Македонија и Одринско 1893-1903, Мемоаръ на Вѣтрѣшната Организација* (sl: 1904)
- MacDermott Mercia, *Freedom or Death, The Life and Death of Gotsé Delchev* (London-West Nyack: The Journeyman Press, 1978).
- Миноски Михајло, „Прилог кон прашањето за постоење организирано предавство за ликвидирање на Гоце Делчев при неговото загинавање на 4 мај 1903 година во с. Баница“, *Прилози-Contributions* (МАНУ, Одделение за општествени науки) 31/2 (2000), 71-93.
- Пандевски Манол, „Предвостаничката активност на Делчев и неговата погибија“, *Гоцеви денови*, 4/4, Скопје (1978), 12-15.
- Петров Методи, „За гибелта на Гоце Делчев“, сб. Осемдесет години Илинденско-Преображенско встание, ред. Христо Христов et al. (София: БАН, 1988), 272-277.
- Петров Методи, „Българският печат за гибелта на Гоце Делчев“, сб. Илинденско-Преображенско встание от 1903 година, ред. Христо Христов et al. (София: БАН, 1983), 114-125.
- Пшчулковска-Симитчиева Јанина, „Идеите на Гоце Делчев и народноослободителната борба на македонскиот народ во полскиот печат“, *Гоце Делчев и ма-*

- кедонското револуционерно движење, Материјали од Симпозиумот одржан на 8, 9 и 10 ноември 1972 година во Штип по повод 100-годишнината од раѓањето на Гоце Делчев, ed. Кирил Миљовски et al. (Скопје: МАНУ – Институт за национална историја, 1973), 259-274.
- Спомени на *Горче Петров* (Скопје: Научен институт за национална историја на македонскиот народ, 1950).
- Станчев Васил, *Четвртата версија за убиството на Гоце Делчев* (Стара Загора: ВМРО „Иван Гарванов“ и Младежко дружество на ВМРО „Гоце Делчев“, 2003).
- Тюлеков Димитър, „Убиството в с. Баница, Серско или новото рождение на Гоце Делчев“, *Македонски преглед* 4, Софија (2003), 29-52.
- Христов Крум, *Гоце Делчев: [Живот и дейност]* (Софија: НС ОФ, 1955).
- Христов Христо, „Смъртта на Гоце Делчев“, *Исторически преглед*, XXVIII/2, Софија (1971), 93-95.
- Чаков Михаил, „Сражението при Баница и смъртта на Гоце Делчев“, Борбите в Македонија и Одринско 1878-1912, Спомени, 2 изд, ред. Константин Пандев и Здравка Нонева (Софија: Български писател, 1982), 537-547.
- Чаковъ, М. „Последниѣ часове на Гоце Дѣлчевъ“, *Иллюстрация Илинденъ*, V/5 (45), Софија (1933), 2-3.
- Чаковъ, М. „Прибирането коститѣ на великият револуционеръ-апостолъ Гоце Дѣлчевъ“, *Иллюстрация Илинденъ*, V/6(46), Софија (1933), 6-7.
- Чернопѣевъ П. (написалъ по запискитѣ на М. Чаковъ), „Последниѣ дни на Гоце“, *Иллюстрация Илинденъ*, I/3, Софија (1927), 11-12.

Весници:

Aberdeen Press and Journal (Aberdeen)	Der Deutsche Correspondent (Baltimore)
Adelaide Observer (Adelaide)	Die Zeit (Wien)
Aftonbladet (Stockholm)	Dundee Courier (Dundee)
Akaroa Mail and Banks Peninsula Advertiser (Akaroa)	Двинскій Листокъ (Двинскъ)
Ακρόπολις (Αθήνα)	Edinburgh Evening News (Edinburgh)
Bay of Plenty Times (Tauranga)	Εμπρός (Αθήνα)
Belfast Evening Telegraph (Belfast)	Evening Journal (Adelaide)
Belfast News-Letter (Belfast)	Evening Post (Wellington)
Berliner Tageblatt (Berlin)	Examiner (Launceston)
Colonist (Nelson)	Exeter and Plymouth Gazette (Exeter)
Commercial Advertiser (Honolulu, Hawaii)	Fielding Star (Fielding)
Corriere della sera (Milano)	Gazette de Lausanne (Lausanne)
Dagens Nyheter (Stockholm)	Gerladton Advertiser (Gerladton)
De Tijd (Amsterdam)	Гоцевъ листъ (Пловдивъ)

- Greenock Telegraph and Clyde Shipping Gazette (Greenock)
Helsingfors-Posten (Helsinki)
Hilo Tribune (Hilo, Hawaii)
Hull Daily Mail (Hull)
Irish Independent (Dublin)
Journal de Genève (Geneva)
Jyllands-Posten (Aarhus)
Кавказъ (Тифлисъ)
Кіевлянинъ (Кіев)
L'Express: Feuille d'avis de Neuchâtel (Neuchâtel)
L'Impartial (La Chaux-de-Fonds)
La Atalaya (Santander)
La Charente (Angoulême)
La Correspondencia de España (Madrid)
La Croix (Paris)
La Liberté (Fribourg)
La Stampa (Torino)
Le Journal (Paris)
Le Matin (Paris)
Le Pays (Paris)
Le Petit Journal (Paris)
Le Petite Presse (Paris)
Le Temps (Paris)
Leeds Mercury (Leeds)
Lidové Noviny (Brno)
London Daily News (London)
London Evening Standard (London)
Mackay Mercury (Mackay)
Manawatu Times (Palmerston North)
Manchester Evening News (Manchester)
Maryborough Chronicle, Wide Bay and Burnett Advertiser (Maryborough)
Moravská orlice (Brno)
Národní politika (Praha)
National Advocate (Bathurst)
Nelson Evening Mail (Nelson)
Neue Freie Presse (Wien)
Neues Wiener Tagblatt (Wien)
New York Tribune (New York)
New Zealand Mail (Wellington)
Northern Whig (Belfast)
Нова Македонија (Скопје)
Päivälehti (Helsinki)
Pester Lloyd (Budapest)
Пиринско дело (Благоевград)
Poverty Bay Herald (Gisborne)
Sheffield Daily Telegraph (Sheffield)
Сибирская Жизнь (Томскъ)
Σκριν (Αθήνα)
Tammerfors Nyheter (Tampere)
The Age (Melbourne)
The Albany Advertiser (Albany)
The Ballarat Star (Ballarat)
The Daily News (Perth)
The Democratic Advocate (Westminster)
The McCook Tribune (McCook)
The New York Times (New York)
The North Western Advocate and the Emu Bay Times (Devenport and Burnie)
The Omaha Daily Bee (Omaha)
The Paducah Sun (Paducah)
The Register (Adelaide)
The Scotsman (Edinburgh)
The Spokane Press (Spokane)
The Times (London)
The Washington Times (Washington)
The West Australian (Perth)
Timaru Herald (Timaru)
Τὸ Ἄστυ (Αθήνα)
Vossische Zeitung (Berlin)
Waikato Argus (Hamilton)
Wiborg Nyheter (Vyborg)
Wiener Zeitung (Wien)